

# Diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti kroz IPARD program

---

**Gospić, Ivan**

**Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni**

**2019**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **Križevci college of agriculture / Visoko gospodarsko učilište u Križevcima**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:185:307830>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-11-05**



*Repository / Repozitorij:*

[Repository of the Križevci University of Applied Sciences](#)



REPUBLIKA HRVATSKA  
VISOKO GOSPODARSKO UČILIŠTE UKRIŽEVCIMA

Ivan Gospić, bacc.ing.agr.

**Diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti kroz  
IPARD program**

Završni specijalistički diplomski stručni rad

Križevci, 2019.

REPUBLIKA HRVATSKA  
VISOKO GOSPODARSKO UČILIŠTE UKRIŽEVCIMA

Specijalistički diplomski stručni studij  
Menadžment u poljoprivredi

Ivan Gospić, bacc.ing.agr.

**Diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti kroz  
IPARD program**

Završni specijalistički diplomski stručni rad

Povjerenstvo za obranu i ocjenu završnog rada:

1. Marin Kukoč, dipl.ing., vanjski suradnik-SpartiuM Consulting, predsjednik povjerenstva i član
2. Dr.sc. Kristina Svržnjak, prof.v.š., mentorica i članica
3. Dr.sc. Sandra Kantar, v.pred., članica

Križevci, 2019.

# SADRŽAJ

## Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. PREGLED LITERATURE.....	2
2.1. Ruralno područje RH – stanje i trendovi .....	2
2.1.1. Demografska situacija.....	3
2.1.2. Osnovna infrastruktura.....	5
2.1.3. Društvena infrastruktura .....	6
2.1.4. Gospodarsko stanje.....	7
2.2. SWOT analiza ruralnog gospodarstva .....	8
2.3. Poljoprivreda i turizam kao najvažnije gospodarske grane ruralnih područja.....	10
2.4. Ruralni turizam u RH.....	11
3. MATERIJALI I METODE ISTRAŽIVANJA.....	23
4. REZULTATI I RASPRAVA .....	24
4.1. IPARD program i njegova uloga u diversifikaciji ruralnih aktivnosti.....	24
4.2. Program ruralnog razvoja RH 2014 – 2020 .....	38
5. ZAKLJUČAK.....	41
6. LITERATURA .....	42
STRATEŠKI DOKUMENTI.....	43
INTERNET IZVORI .....	43
ZAKONI I PRAVILNICI .....	43
7. PRILOZI .....	44
Prilog 1. Ciljevi, prioriteti i mjere Programa ruralnog razvoja RH 2014 – 2020 .....	44
Prilog 2. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva sa svim dopunskim djelatnostima u Hrvatskoj (2017 godina) .....	47
POPIS KRATICA.....	50
SAŽETAK .....	51
SUMMARY .....	52
ŽIVOTOPIS.....	53

## 1. UVOD

IPARD (Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development) je prepristupni program Europske unije (EU) za razdoblje 2007.–2013. godine. Sastavni je dio IPA-e (Instrument prepristupne pomoći), čiji su osnovni ciljevi pomoć državama kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u njihovom usklađivanju i provedbi pravne stečevine EU te priprema za korištenje budućih EU fondova. Programom su definirana tri strateška prioriteta djelovanja, a za svako prioritarno područje definiran je po jedan specifični cilj koji su se ostvarivali putem odgovarajućih mjera. U svakoj mjeri definirani su sektori kojima se pruža potpora unutar djelatnosti poljoprivrede i prerađivačke industrije, osnovne ruralne infrastrukture te ostalih gospodarskih aktivnosti unutar ruralnih područja Republike Hrvatske. Treći prioritet IPARD programa ima za cilj i povećati prihode ruralnog stanovništva kroz razvoj i diversifikaciju ruralnih aktivnosti, stvoriti nove mogućnosti zapošljavanja, očuvati postojeća radna mjesta, povećati opseg usluga za stanovnike ruralnog područja i poboljšati kvalitete usluga koje se pružaju te poboljšati socijalnu strukturu u ruralnim područjima.

U ovom radu se istražuje diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti kroz IPARD program u Republici Hrvatskoj. Osnovni cilj rada bio je istražiti doprinos mjere 302 „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“ na očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta u ruralnim područjima te zadržavanje i povratak ljudi na depopulacijom gotovo zamrla ruralna područja RH. Svrha rada je istražiti doprinos prepristupnog programa IPARD na razvoj nepoljoprivrednih aktivnosti u ruralnim područjima Republike Hrvatske te analizirati vrstu ulaganja koja su sredstvima ovog fonda provedena, a sve s ciljem utvrđivanja ispunjenja jednog od osnovnih ciljeva programa – zadržavanja stanovništva u ruralnim područjima, očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta.

Hipoteza od koje se polazi je sljedeća: **Mjera 302 IPARD programa ispunila je svoj osnovni cilj – zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima, očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta.**

## 2. PREGLED LITERATURE

### 2.1. Ruralno područje RH – stanje i trendovi

Ruralni prostor u Hrvatskoj predstavlja ona područja u kojima gospodarski prevladavaju poljoprivredne djelatnosti i šumarstvo, te seoska naselja s nerazvijenom komunalnom i drugom infrastrukturom. Oko 90% ukupnog nacionalnog teritorija predstavlja ruralni prostor i tu živi približno 40% ukupnog hrvatskog stanovništva (Lukić, 2014.). U Strategiji ruralnog razvoja Hrvatske 2008-2013. korištena je OECD-ova metodologija (tablica 1.) temeljena na pragu gustoće naseljenosti od 150 stanovnika/km<sup>2</sup> na lokalnoj razini, kao najčešće upotrebljavana međunarodno priznata metodologija, ali njeno temeljno ograničenje u Hrvatskoj jest neosjetljivost na diferencijaciju urbanih i ruralnih područja na prostornim razinama nižim od jedinica lokalne samouprave te u slučaju Grada Zagreba kao posebne teritorijalne i upravne jedinice (Lukić, 2014.). Po toj definiciji Hrvatska kao zemlja pokazuje visok stupanj ruralnosti, 14 županija kvalificirano je kao pretežito ruralno, s više od 50% stanovnika koje žive u ruralnim zajednicama (Lukić, 2014.). Metodologija EU-a ruralnim područjima smatra ona na kojima po km<sup>2</sup> manje od 100 stanovnika, a potpunu usporedbu dvaju kriterija možemo vidjeti u tablici 2. Europska komisija zato novi način izdvajanja ruralnog prostora temelji se na izmijenjenom OECD-ovu pristupu, kilometarskoj mreži, gustoći naseljenosti od 300 stanovnika na km<sup>2</sup> te najmanje 5.000 stanovnika u međusobno povezanim kvadrantima 1x1 km<sup>3</sup>.

Tablica 1. Ruralna područja prema OECD

Područja prema OECD kriteriju	Broj stanovnika	% od ukupnog broja stanovnika	Pripadaju županije
Izrazito ruralna područja	1.994.420	46,55%	Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Ličko-senjska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Varaždinska, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska, Zadarska, Zagrebačka
Ruralna područja	1.500.452	35,02%	Dubrovačko-neretvanska, Istarska, Međimurska, Osječko-baranjska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska
Urbana područja	790.017	18,44%	Grad Zagreb

Izvor: <http://www.agroklub.com/agropedija/ruralno-stanovnistvo-struktura-obrazovanje/struktura-ruralnog-stanovnistva-24/>

Tablica 2. Usporedba OECD i EU kriterija

	OECD kriteriji		EU kriteriji	
Prostor				
	km <sup>2</sup>	%	km <sup>2</sup>	%
Ruralni prostor	51872	91,5	47895	84,6
Urbani prostor	4731	2,4	8708	15,4
Ukupan	56603	100,00	56603	100,00
Naselja				
	km <sup>2</sup>	%	km <sup>2</sup>	%
Ruralna naselja	6001	88,7	5318	78,6
Urbana naselja	763	11,3	1446	21,4
Ukupno	6764	100,00	6764	100,00

Izvor: <http://www.agroklub.com/agropedija/ruralno-stanovnistvo-struktura-obrazovanje/struktura-ruralnog-stanovnistva-24/>

### 2.1.1. Demografska situacija

Ocjena društveno-gospodarskog stanja u RH važna je za razumijevanje stanja ruralnog područja u kojem jest i trendova koji se javljaju. U ocjeni stanja uzeti su podaci o teritoriju, stanovništvu, migracijama, obrazovanju i zaposlenosti gdje prema modelu izdvajanja ruralnih područja Hrvatske za potrebe praćenja utjecaja mjera ruralnog razvoja 99,24% područja definirano je kao ruralno i mješovito područje, a samo 0,76% kao gradska područja urbanih aglomeracija što se može vidjeti u tablici 3. (PRR RH 2014 – 2020., 2015.).

Tablica 3. Udio površine ruralnog područja (2012.g.)

ukupno	56.603 km <sup>2</sup>
ruralno	79,1%
mješovito	20,14%
urbano	0,76%

Izvor: PRR RH 2014-2020

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u RH je živjelo 4.284.889 stanovnika, od kojih je 24,92% stanovnika živjelo u gradskom području urbanih aglomeracija, a 75,08% u ruralnom i mješovitom području (tablica 4.), a prosječnu gustoća naseljenosti bila je od 78 stanovnika/km<sup>2</sup> (tablica 5.).

Tablica 4. Udio stanovništva ovisno o području prebivanja (2012.g.)

ukupno	4.284.889
ruralno	56,5%
mješovito	18,58%
urbano	24,92%

Izvor: DZS, 2011.

Gustoća naseljenosti vrlo je različita pa gledano po županijama najniža gustoća stanovništva od 10 stanovnika/km<sup>2</sup> zabilježena je u Ličko-senjskoj županiji, dok je najveća gustoća u Gradu Zagrebu sa 1.232 stanovnika/km<sup>2</sup> (DZS, 2011.).

Tablica 5. Gustoća stanovnika u ruralnim područjima (2012.g.)

ukupno	77,8 stanovnika/km <sup>2</sup>
ruralno	55,7 stanovnika/km <sup>2</sup>

Izvor: PRR RH 2014-2020

U bližoj povijesti Hrvatske od 1991. pa sve do mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja 1998. godine, stanovništvo i gospodarstvo ruralnih područja pretrpjeli su neizmjernu štetu i danas su još uvijek izravno pogođeni tim posljedicama. Ovi događaji su značajno promijenili gustoću naseljenosti i izazvali dugoročne negativne demografske učinke u onim područjima izravno pogođenim ratom. Posljedice ekonomske krize također su utjecali na gustoću naseljenosti u ruralnim područjima Hrvatske i predstavljaju ozbiljnu prijetnju njihovom daljnjem razvoju i opstanku. U razdoblju od 1990. do 2011. godine broj stanovnika Hrvatske se prema procjenama EUROSTAT-a smanjio za 7,9%, a u 2012. godini stopa prirodnog prirasta bila je negativna i iznosila je - 2,3 promila (PRR RH 2014-2020., 2015.).

Prosječna starost stanovništva iznosi 41,7 godina, odnosno 43,3 godine kod žena i 39,9 godina kod muškaraca. Prema starosnim skupinama u ruralnom području, stanovnika mlađih od 15 godina je 15%, između 15-64 godine 67,4%, a starijih od 65 godina 17,6 %. Usporedbu starosnih skupina u ruralnim područjima s onima u urbanim područjima možemo vidjeti u tablici 6. gdje se da iščitati da su vrijednosti približno jednake.

U 2011. godini, ukupno su 71.403 osobe su promijenile prebivalište unutar Hrvatske. Najveći broj preseljenog stanovništva unutar granica RH bio je u dobi od 20 do 39 godina. Razina obrazovanja u ruralnim područjima je u prosjeku mnogo niža u usporedbi s urbanim područjima.



Tablica 6. Dobna struktura stanovništva RH (2012.g.)

Urbano ukupno < 15 godina	14,9%
Urbano ukupno 15 - 64 godina	67,7%
Urbano ukupno > 64 godina	17,3%
Ruralno ukupno <15 godina	15,0%
Ruralno ukupno 15 - 64 godina	67,4%
Ruralno ukupno > 64 godina	17,6%

Izvor: PRR RH 2014-2020

Udio osoba koje su završile samo osnovnu školu u dobi od 15 i više godina u ukupnom stanovništvu je u ruralnim područjima dva put viši u odnosu na urbana područja, što govori o regionalnim razlikama. U većini županija, postotak osoba koje žive u ruralnim područjima i koje su završile samo osnovnu školu (stariji od 15 godina) varira između 20–35% (DZS, 2011.).

U 2012. godini u Hrvatskoj je stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 15 do 64 godina bila 50,7%, što je najniže od svih EU država članica, a prosječna stopa zaposlenosti u 2012. iznosi 50,7% te je nešto veća kod muškaraca nego li kod žena. Stopa samozaposlenosti (15-64 godine) u RH iznosi 16,4% u 2012. godini (DZS, 2013.).

Prema rezultatima Ankete o radnoj snazi o strukturi zaposlenosti u 2012., u poljoprivredi je bilo zaposleno 179,900 osoba tj. 12,4%, u šumarstvu 1%, u prehrambeno-prerađivačkoj industriji 3,4%, a u turizmu 5,7% zaposlenih (PRR RH 2014-2020., 2015.).

#### 2.1.2. Osnovna infrastruktura

Javni sustav za sakupljanje otpada pokriva 99% stanovništva, sustavom javne odvodnje u 2007. pokriveno je 43,6% stanovništva uz značajne razlike među županijama i jedinicama lokalne samouprave (DZS, 2016.). U kontinentalnoj Hrvatskoj, broj stanovnika bez pristupa na javni kanalizacijski sustav je veći u naseljima do 2.000 stanovnika, uglavnom u Osječko-baranjskoj županiji, a zatim slijede Varaždinska, Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska i Virovitičko-podravska županija. Oko 80 % stanovništva spojeno na sustav javne vodoopskrbe što je ispod EU prosjeka koji je 90%, a ostalih 20% opskrbljuje se iz tzv. lokalnih vodovoda ili individualnim načinom vodoopskrbe iz vlastitih bunara, cisterni itd. Tek 28% od ukupnog stanovništva je pokriveno uslugama pročišćavanja otpadnih voda, 43,6% stanovništva je pokriveno sustavom odvodnje, od čega je 61% imalo sustave, uključujući i sustav za obradu otpadnih voda, daleko ispod EU standarda (60% -70%).

Distribucijska mreža električne energije okarakterizirana kao stara mreža izgrađena 1960-ih i 1970-ih, nedostatna i nepouzdana, s gubitcima unutar distribucijske mreže od 9% ukupne potrošnje električne energije na distribucijskoj razini (DZS, 2016.).

Prometnu infrastrukturu Republici Hrvatskoj čine 26,963.90 km cesta koje su klasificirane u javnom cestovnom sustavu: 1.413,10 km autoceste, 6867,70 km državnih cesta, 9,703.40 km županijskih cesta i 8.979,70 km lokalnih (DZS, 2016.).

Naravno, stanje infrastrukture u gradovima i ruralnim područjima oko većih gradova (npr. Zagrebačka županija) je osjetno bolje nego stanje na udaljenijim ruralnim područjima osobito na područjima koja su bila zahvaćena većim ratnim razaranja gdje kao što su Ličko-senjska ili Vukovarsko-srijemska županija. Zbog klimatskih ekstrema (suše i poplave) koje često pogađaju ruralna područja, a čiji žitelji se dominantno bave poljoprivredom, najveći problem su nedovoljna izgrađenost vodoopskrbnog sustava i sustava obrane od poplave.

### 2.1.3. Društvena infrastruktura

Društvena infrastruktura u ruralnim područjima odnosno stanje u kakvom se nalazi nedovoljno je da podupre potrebe ruralnih sredina. Kao uzrok slabe dostupnosti osnovnih usluga (društvenih, kulturno-zabavnih i sportsko-rekreacijskih objekata) za lokalno ruralno stanovništvo valja istaknuti depopulaciju, utjecaj rata i gospodarsku krizu koja je u Hrvatskoj trajala dosta duže nego u ostatku EU (IPARD evaluacija u tijeku 2012.–2014., Ministarstvo poljoprivrede, 2015.). Svi ti uzroci doveli su do propusta u održavanju infrastrukture (javne zelene površine, pješačke i biciklističke staze, otvorenih odvodnih kanala, tržnica, parkirališta), socijalnih i kulturnih sadržaja (društveni domovi, vatrogasni domovi, dječji vrtići i igrališta i sportski i zabavni sadržaji). Kao primjer valja uzeti broj djece ispod 7 godina koji su uključeni u sustav predškolskog obrazovanja, 38.42% (DZS, 2012/2013), od 15 županija, ustanove srednjeg školstva najmanje su zastupljene u Varaždinskoj županiji s dvije srednje škole u dva gradska središta. Općinska središta uglavnom nemaju ustanove srednjeg školstva (97%). Učeničke domove nemaju 3 županije (Ličko-senjska, Brodsko-posavska, Vukovarsko-srijemska), dok se u ostalih 18 županija nalaze u pravilu po jedan u županijskom središtu (DZS, 2012/2013).

Ruralna područja u Hrvatskoj karakterizira slaba ili potpuno nerazvijena društvena infrastruktura (vrtići, škole, zdravstvene ustanove, trgovine, pošte, knjižnice, muzeji...), koja je sastavni dio društvenog kapitala što stvara ozbiljnu prepreku opstanku ljudi i razvoju poslovnih aktivnosti.

#### 2.1.4. Gospodarsko stanje

U 2012. godini Hrvatska bilježi usporavanje gospodarske aktivnosti i pad BDP-a od 1,9%, a ukupna vrijednost BDP-a je 330,456 milijarde kn, a u 2013. godini 329,571 milijardi kn. Prosječni BDP po stanovniku u 2012. godini iznosio je 10.294 EUR što je gledano prema indeksu kupovne moći 61% od prosjeka EU. U ruralnim područjima taj zaostatak još je i veći i iznosi 46% od prosjeka EU. Prema podacima iz 2015. hrvatsko gospodarstvo bilježi porast gospodarske aktivnosti i pozitivne stope promjene bruto domaćeg proizvoda (IPARD evaluacija u tijeku 2012.–2014., Ministarstvo poljoprivrede, 2015.) BDP je iznosio u 2015. godini 333,837 milijardi kn i u odnosu na prethodnu 2014. godinu realno je bio veći 1,7%. Bruto domaći proizvod po stanovniku u 2014. iznosio je 10.152 EUR, odnosno 10.426 EUR u 2015 (DZS, 2016).

Prema podacima iz 2015. godine aktivno stanovništvo u RH čini 52,7% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva. Bilo je zaposleno 1.357.000 osoba, od toga 636.000 žena tj. 47%. U 2015. zabilježen je rast zaposlenih od 1,1% u odnosu na prethodnu godinu, a zaposlenih osiguranika poljoprivrednika bilo je 21.000.

Prosječna mjesečna isplaćena neto plaća po zaposlenome u RH u 2015. iznosila je 5.711 kn (DZS, 2016.).

U sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2015. godini bilježi se povećanje uvoza u odnosu na 2014. godinu, sa 495,38 milijuna EUR u 2014. na 549,15 milijuna EUR u 2015. U isto vrijeme raste i izvoz sa 439,96 milijuna EUR u 2014. godini na 533,56 milijuna EUR u 2015. U odnosu na prethodnu godinu u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva vrijednost uvoza povećana je za 10,8%, dok je vrijednost izvoza povećana za 21,2% (IPARD evaluacija u tijeku 2012.–2014., Ministarstvo poljoprivrede, 2015.).

## 2.2. SWOT analiza ruralnog gospodarstva

Za potrebe izrade Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014. – 2020. izrađena je SWOT analiza ruralnog gospodarstva (tablica 7.) koja je poslužila kao osnova definiranja mjera PRR RH koje imaju za cilj unaprjeđenje životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima. Uspoređujući ovu, sa sličnom analizom izrađenom 2007. godine za potrebe IPARD programa, većina tada uočenih slabosti i dalje je prisutna, što bi upućivalo na zaključak kako IPARD program i nije ispunio svoja očekivanja vezana uz povećanje gospodarskih aktivnosti ruralnog stanovništva. Danas, s odmakom od 5 godina od nastanka prikazane SWOT analize, prema osobnom stavu autora ovog rada, a temeljenog na podacima dostupnim iz medija, kao i iz razgovora s dionicima u ruralnom području, stvari se donekle ipak mijenjaju, ponajprije zahvaljujući daleko izdašnjim sredstvima PRR, no što su bila sredstva dostupna iz IPARD programa. To se ponajprije odnosi na poboljšanje komunalne i socijalne infrastrukture ruralnih područja. Problem nezaposlenosti i dalje je prisutan, iako danas dolazimo do apsurdne situacije kako potpore koje se iz PRR RH dodjeljuju za diversifikaciju djelatnosti (ulaganja u turizam, obrte i dr.) bivaju slabo iskorištena, upravo zbog činjenice što potencijalni korisnici ne mogu udovoljiti kriteriju zapošljavanja u ruralnom području, mahom zbog odlaska mladih izvan granice RH.

Tablica 7. SWOT analiza ruralnog gospodarstva

Snage (S)	Slabosti (W)
<ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Poljoprivreda</b> (značajan udio u BDP-u sa 5,5%)</li> <li>- <b>Šumarstvo</b> (tradicija stara gotovo tri stoljeća temeljena na principu održivog gospodarenja i dugoročnog planiranja)</li> <li>- <b>Obrtništvo u šumarskom sektoru</b> (drvo-prerađivačka industrija i proizvodnji namještaja)</li> <li>- <b>Povoljni prirodni uvjeti</b> (klima, tlo...)</li> <li>- <b>Tradicionalni načini proizvodnje</b> (daju visokokvalitetne proizvode s oznakama kvalitete i zaštićenog geografskog podrijetla)</li> <li>- <b>Vrlo visoka kvaliteta, dostupnost i količina površinskih voda</b></li> <li>- <b>Veliki prostori pokriveni šumama</b> (48% teritorija RH)</li> <li>- <b>Kulturna baština</b></li> <li>- <b>Ekstenzivna obiteljska gospodarstva</b> (pružaju čvrstu bazu za razvoj ruralnog turizma)</li> <li>- <b>Rast interesa proizvođača za integriranu i ekološku proizvodnju i mladih ljudi na visokoškolskim ustanovama</b></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Infrastruktura</b> (fizička, rekreacijska i socijalna-uništena i oštećena ili dugotrajno zanemarena)</li> <li>- <b>Migracije stanovništva u gradove</b> (osobito mladih od 20 do 35 godina starosti)</li> <li>- <b>Obrazovanje</b> (udio odraslih osoba sa samo primarnim obrazovanjem kreće se od 20-35%, a 95% poljoprivrednika nema stručno poljoprivredno obrazovanje)</li> <li>- <b>Nezaposlenost u ruralnim područjima</b> (stopa zaposlenosti za osobe starosti između 15-64 godine bila je 62,5%)</li> <li>- <b>Neproductivnost i nekonkurentnost</b> (uzrok - veliki broj malih nespecijaliziranih obiteljskih gospodarstava)</li> <li>- <b>Nedostatak informacija, marketinga i uključenosti poljoprivrednih i šumarskih proizvođača u sustavima kvalitete</b></li> <li>- <b>Niska razina investicija u modernizaciju, tehnologije i inovacije</b></li> <li>- <b>Izostanak sustava navodnjavanja</b>(uz veliku količinu dostupne kvalitetne vode navodnja se tek 1,1 % poljoprivrednog zemljišta)</li> <li>- <b>Prisutnost miniranih šuma i poljoprivrednih područja</b></li> <li>- <b>Poljoprivredna gospodarstva i objekti za preradu hrane još uvijek nisu u potpunosti usklađeni s EU standardima u smislu javnog zdravlja, kvalitete hrane, zdravlja i dobrobiti životinja, te zaštite prirode</b></li> </ul>
<b>Prilike (O)</b>	<b>Prijetnje (T)</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Velika količina dostupne kvalitetne površinske vode</b>( prilika je za povećanje postotka navodnjavanih poljoprivrednih površina čime se povećava otpornost na klimatološke ekstreme)</li> <li>- <b>Obnovljivi izvori energije</b>(iskorištavanje biomase iz poljoprivrede, prerade hrane i šuma)</li> <li>- <b>Rast interesa potrošača za lokalnim poljoprivrednim proizvodima, oznakama kvalitete, aspektima zdravlja, etičkim i okolišnim promišljanjima, te povećano tržište za ekološke proizvode na tržištu EU-a</b></li> <li>- <b>Lakši pristup poljoprivredno- prehrambenih i šumarskih proizvoda prema tržištu EU-a i veće prilike za njihovu promociju i marketing na svjetskom tržištu.</b></li> <li>- <b>Povećani interes u područjima visokog krajolika i kulturne vrijednosti ruralnih područja kao dio zahtjeva za zelenim/ruralnim turizmom u EU</b></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Starenje stanovništva i migracijski trendovi</b></li> <li>- <b>Propadanje javne infrastrukture.</b></li> <li>- <b>Konkurencija jeftinih proizvoda iz EU</b></li> <li>- <b>Visoki troškovi plasmana poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda u velike trgovačke lance.</b></li> <li>- <b>Ranjivost ruralnih područja prema elementarnim nepogodama</b></li> </ul>

Izvor: PRR RH 2014-2020

### 2.3. Poljoprivreda i turizam kao najvažnije gospodarske grane ruralnih područja

Turizam i poljoprivreda su svrstani u strateške pravce razvitka i spadaju u djelatnosti koje su od posebne važnosti za dugoročan razvoj Republike Hrvatske, a imaju mnoge dodirne točke (Šehanović, 1997.). Poljoprivreda je posebno usko povezana s ukupnim ruralnim prostorom, uključujući i čovjeka. Razina razvitka i očuvanosti toga prostora, kao i uvjeti življenja na njemu, temelj su razvitka kako poljoprivrede tako i turizma. U kontekstu ovoga pristupa, besmisleno je razvijati turizam i poljoprivredu bez demografske osnove (Dulčić, 1997.).

Razvoj turizma i porast turističke potrošnje uzrokovao je promjene u razvoju poljoprivrede, posebno u strukturi proizvodnje: uvedene su nove tehnologije, povećani su preradbeni kapaciteti, poljoprivredni se proizvodi kvalitetnije prodaju jer se njihov izvoz praktički ostvaruje kroz turizam. Dosadašnji bi se odnos poljoprivrede i turizma mogao svesti gotovo na odnos sektora proizvodnje i potrošnje (Šehanović, 1997.).

Ruralni turizam u područjima koje se ne smatraju turističkim destinacijama u tradicionalnom smislu, razvija se dvojako: s jedne strane nastaje kao rezultat poduzetničkih aktivnosti usmjerenih privlačenju posjetitelja, a s druge strane porast broja posjetitelja u ruralnim područjima dovodi do generiranja potražnje za turističkim uslugama što pak vodi ka rastu poduzetničkih aktivnosti na lokalnoj razini (Petrić, 2006.).

#### 2.3.1. Uloga poljoprivrede u ruralnom prostoru – analiza stanja

Kako je prethodno navedeno, ruralni prostor zauzima ovisno o kriterijima oko 90% teritorija RH pa ulogu poljoprivrede ruralnog prostora možemo staviti u kontekst ukupne poljoprivrede

Što se tiče podataka o broju poljoprivrednih gospodarstava i površinama korištenog poljoprivrednog zemljišta, podaci značajno variraju od institucije do institucije, a povezano s korištenom metodologijom.

Istraživanja o strukturi poljoprivrednih gospodarstava obvezatno se provode kao popisi svakih 10 godina, dok se u godinama između popisa provode kao istraživanja na bazi uzorka. U Republici Hrvatskoj navedeno istraživanje dosad je provedeno 2003. kao Popis poljoprivrede te 2007., 2010., 2013. i 2016. kao istraživanje na bazi uzorka. Preliminarni rezultati za 2016. godinu prema ovom istraživanju govore kako je u RH bilo registrirano 148.668 komercijalnih i nekomercijalnih gospodarstava, koja su koristila ukupno 1.571.200 ha, što daje prosjek od oko 10 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta. Ovaj je broj za oko 2,5 ha veći u odnosu na 2013.

godinu, no još smo uvijek daleko ispod prosjeka EU 27 koji iznosi 16,1 ha. Prema veličinama poljoprivrednog zemljišta u uporabi, 69,4% gospodarstava raspolaže s manje od 5 ha zemljišta, dok svega 0,86% gospodarstava obrađuje površine veće od 100 ha.

Podaci Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju na kraju 2016. prepoznaju 170.515 poljoprivrednih gospodarstava, od čega je 96,86% obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG), 1,5% trgovačkih društava, 1,29% kao obrti upisani u Upisnik poljoprivrednika, a samo 0,23% zadruga.

Do kraja 2016. godine u Upisniku ekoloških proizvođača bilo je upisano je 3.546 proizvođača koji su obrađivali oko 93.600 ha površina, što u odnosu na 2013. godinu čini povećanje za više od 100% (3546 proizvođača/93.500 ha).

Prema podacima DZS u 2016. godini bilo je 444.613 goveda, 1. 163. 027 svinja, 618.896 ovaca, te 9.856.647 komada peradi. Razina proizvodnje u 2016. još nije dostiglo prijeratnu razinu te je i dalje daleko ispod potreba stanovništva, a naročito ispod raspoloživih resursa za proizvodnju. Iste godine proizvedeno 3.554.000 tona žitarica, od čega najviše kukuruza 60,6%. Žitarice su jedna od rijetkih kultura (uz jabuke) koja pokazuje visoki stupanj samodostatnosti (145,20% za pšenicu i 128,22 za kukuruz).

Poljoprivredu u RH karakterizira veliki broj malih obiteljskih gospodarstava niskog organizacijskog stupnja što je razlog njihovog slabog utjecaja na tržištu. Gotovo polovica poljoprivrednih gospodarstava su mali poljoprivredni proizvođači koji proizvode za vlastite potrebe i tek dio proizvoda prodaju na tržištu. Unatoč značajnim proizvodnim potencijalima, RH je još uvijek neto uvoznik većine poljoprivrednih proizvoda među kojima su najznačajniji živa stoka, meso i mesne prerađevine te voće i povrće.

Stoga se može zaključiti da je opstanak malih gospodarstava iznimno važan za održanje života u ruralnom prostoru, a to se može postići povećanjem aktivnosti, okretanjem profitabilnoj proizvodnji i kroz kvalitetne projekte, uz viši stupanj diversifikacije i organiziranosti (PRR RH 2014-2020., 2015.).

## 2.4. Ruralni turizam u RH

Ruralni prostor je zanimljiv za odmor i rekreaciju, posebno za urbanu populaciju. Rezultati istraživanja (Kastenholz, Lima, 2011.) pokazuju da je ruralni prostor suprotnost urbanom i idealan je za boravak obitelji s djecom, te ugodan za odmor i rekreaciju. Osim navedenoga, ruralni prostor omogućava upoznavanje starina i tradicije. Također, rezultati istraživanja pokazuju da ruralna turistička destinacija intenzivno privlači i udovoljava

potrebama turista, i da se, pritom, štite od propadanja njezini prirodni, kulturni i socijalni resursi (Ružić, Demonja, 2013.).

Početak sustavnog razvoja ruralnog turizma u Hrvatskoj bio je u razdoblju između 1995. i 1999. godine kada je Ministarstvo turizma Republike Hrvatske započelo s inicijativama njegovog razvoja i prvim aktivnostima te kada je Vlada RH donijela nacionalni program *Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u turizmu s naglaskom na održivi razvoj turizma u ruralnom prostoru*.

U ukupnom prihodu od turizma Hrvatske, turizam na ruralnom prostoru sudjeluje sa samo 1% prihoda. Smatra se kako je turizam na ruralnom prostoru jedna od najperspektivnijih dopunskih gospodarskih djelatnosti u Hrvatskoj i da treba kontinuirano i planski težiti njegovom održivom razvoju (Bartoluci i sur., 2015.).

Cilj razvoja ruralnog turizma Hrvatske do 2020. godine je povećavanje njegove međunarodne konkurentnosti, poželjnosti i prepoznatljivosti (Akcijski plan razvoja turizma ruralnih područja RH, 2015.), a postavljena vizija razvoja ruralnog turizma prema Institutu za turizam glasi: „U 2020. godini ruralni turizam predstavljat će konkurentan, tržišno etabliran i sve traženiji izvozni proizvod Hrvatske.“. Imajući u vidu trenutno stanje ruralnog turizma, iskazano prvenstveno kroz medije, vjerujem kako je iskazana vizija realno ostvariva.

Osim zbog visoke ambijentalnosti i ekološke očuvanosti okolnog prostora, seoski turizam Hrvatske privlačit će domaću i međunarodnu turističku potražnju ponajviše autentičnim ugođajem, toplinom doma i osebnom ponudom 'po mjeri' krojenih doživljaja prilagođenih različitim potrošačkim segmentima. Dinamičan razvoj seoskog turizma Hrvatske bit će rezultat poticajnog poslovnog ozračja, odgovornog destinacijskog menadžmenta te visoke razine uključenosti i posvećenosti svih nositelja turističke politike na nacionalnoj i regionalnoj razini.

#### 2.4.1. Definicija i sadržaj ruralnog turizma

Ruralni turizam ili turizam u ruralnom području nije strogo definiran, odnosno ne postoji opće prihvaćena definicija, zbog toga što različite države uzimaju u obzir različite kriterije definiranja. Sve turističke aktivnosti u ruralnim područjima ne moraju biti strogo ruralne, već po svome sadržaju mogu biti i urbane, ali se samo odvijaju u ruralnim područjima, a uz to različite regije razvijaju različite oblike ruralnog turizma te je stoga teško naći zajednička obilježja za sve zemlje (Petrić, 2006).



On nije nužno dopunska djelatnost na gospodarstvu kojom se stvara dodatni prihod, već može biti i profesionalna djelatnost (primjerice konjički centar, mali obiteljski hotel i sl.) (Bartoluci i sur., 2015.).

Neovisno o nedostatku opće prihvaćene definicije, Vijeće Europe definira ruralni turizam kao turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom mjestu, a najvažnija obilježja su mirna sredina, odsutnost buke, očuvanost okoliša, komunikacija s domaćinima, domaća hrana i upoznavanje sa seljačkim poslovima.

Europska federacija za ruralni turizam EUROGITÉS, 2005. godine donijela je opće standarde odnosno definiciju ruralnog turizma čime su ustrojeni opći kriteriji (tablica 8.) jednaki za Europu, uz toleranciju da države, odnosno regije, razvijaju ruralni turizam polazeći od svojih specifičnosti (Ružić, 2010).

Tablica 8. Kriterij za definiranje okvira ruralnog turizma

<b>Kriteriji</b>	<b>Objašnjenje</b>
<b>Položaj domaćinstva u prirodnom okruženju, selu ili malom gradu</b>	Manje od 5.000 stanovnika u selu/gradu ili u vrlo tipičnim/tradicionalnim naseljima
<b>Ruralno okruženje, s izraženim karakteristikama tradicionalnog poljodjelstva ili izuzetnim prirodnim vrijednostima</b>	Izuzetne prirodne vrijednosti su park prirode ili slično. "Tradicionalno poljodjelstvo" isključuje prevladavajuću industrijsku poljoprivredu (vizure kojima dominiraju staklenici, ogromni proizvodni objekti i slično)
<b>Turizam nije glavna ili prevladavajuća aktivnost ili izvor prihoda u bližoj okolini</b>	Odnos broja turističkih kreveta i broja stanovnika u ruralnim područjima ne smije prijeći 1:1
<b>Dobra zaštita životne sredine, miran i tih položaj, bez buke ili zagađenja</b>	Prihvatljivi su mirisi i buka karakteristični za tradicionalnu poljoprivrednu proizvodnju
<b>Autentičnost smještajnog objekta i ambijenta</b>	-
<b>Gostoljubivost - osobna briga domaćina o gostu</b>	-
<b>Mali kapacitet smještajne jedinice</b>	Gornji limit kapaciteta je 40 kreveta ako nije zakonski određen ili propisan internom standardizacijom članice
<b>Poštivanje propisanih kriterija u ocjenjivanju</b>	Poštivanje prilagođenih standarda Federacije u ocjeni kvalitete
<b>Društvena i socijalna održivost u kontekstu multifunkcionalnih aktivnosti na ruralnom području</b>	Primjena kriterija iz Agende 21 za turizam kada budu izrađeni
<b>Povezanost s lokalnom zajednicom i tradicionalnom kulturom</b>	Minimum je integracija aktivnosti u okvire zajednice iz okruženja, gosti imaju mogućnost da ostvare kontakt s lokalnom realnošću ukoliko to žele
<b>Lokalni proizvodi i gastronomija</b>	Dostupni u okruženju
<b>Kultura (folklor, zanatski proizvodi, običaji, nasljeđe...)</b>	Dostupni u okruženju
<b>Isključujući kriteriji su:</b>	
<b>Gradski i industrijski lokaliteti i njihova okolina</b>	Tipični ruralni utjecaji su prihvatljivi
<b>Područja masovnog ili izrazito razvijenog turizma</b>	
<b>Buka, rizici/opasnosti, vidljiva ili druga zagađenja</b>	

Izvor: [http://www.ras.hr/media/ruralni\\_turizam.pdf](http://www.ras.hr/media/ruralni_turizam.pdf)

Osim termina "ruralni turizam" u upotrebi su i mnogi drugi izrazi. U postojećoj literaturi mogu se uočiti dvije glavne skupine definicija. U prvoj skupini, temelj razlikovanja je ostvareni turistički prihod. S ovog aspekta, razlikuje se turizam u prirodi, ruralni turizam i agro-turizam.

U drugoj skupini razlikovanje se vrši na osnovu različitih elemenata ponude. Stoga se termin ruralni turizam koristi u situaciji kad je ruralna kultura glavni sadržaj ponude.

U ovisnosti o primarnoj komponenti proizvoda, koriste se izrazi agro-turizam, zeleni turizam, gastronomski turizam, socijalni, nautički turizam, lovni, avanturistički, povijesni/kulturni turizam itd. (Petrić, 2006).

Pri Vijeću Europe napravljen je popis aktivnosti pogodnih za razvoj ruralnog turizma, a prikazane su u tablici 9.

Tablica 9. Popis aktivnosti pogodnih za razvoj ruralnog turizma

Aktivnost	Podjela
Ture	pješaćenje (pješačke staze, prirodni parkovi, fitness staze) jahanje (konji, magarci) ture u kampkućici motorizirane ture(sva terenska kola, motocikli) vožnje biciklom trčanje na skijama
Aktivnosti na vodi	ribolov plivanje boravak na rijekama kanu i rafting windsurfing utrkivanje brzim čamcima jedrenje
Aktivnosti u zraku	pomoću malih zrakoplova jedrilica hang-gliding-a balona na topli zrak
Sportske aktivnosti	tenis golf spuštanje i penjanje po stijenama
Aktivnosti otkrivanja zanimljivosti, radnih procesa	lokalna proizvodnja, poljoprivredna poduzeća
Kulturne aktivnosti	arheologija područja pod restauracijom tečajevi ručnog rada umjetničke radionice folklorne grupe kulturni, gastronomski i drugi izvori i podrijetla
Aktivnosti zdravstvenog karaktera	fitness trening zdravstvene pogodnosti

Izvor: [http://www.ras.hr/media/ruralni\\_turizam.pdf](http://www.ras.hr/media/ruralni_turizam.pdf)

#### 2.4.2. Oblici ruralnog turizma

Ruralni turizam oblikuju resursi u kojima se on ostvaruje, a to su prirodni i kulturni resursi i oni omogućuju brojne turističke aktivnosti i definiraju velik broj različitih oblika turizma. Stoga se može razlikovati više desetaka različitih oblika ruralnog turizma (Ružić, 2009):

**Agroturizam ili turizam na seljačkim gospodarstvima** - odmor na seljačkom gospodarstvu (registriranom obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, poljoprivrednom obrtu, poljoprivrednom trgovačkom društvu d.o.o. ili d.d.) s korištenjem usluge smještaja, prehrane, pića, zabave, rekreacije i dr. u obiteljskim zgradama ili drugim smještajnim objektima (kamp, pansion, hotel) u okviru seljačkog gospodarstva naziva se seljački ili agroturizam.

**Rezidencijalni turizam** - sporedno stanovanje gradskih stanovnika u dane vikenda, blagdana, godišnjeg odmora u vlastitim objektima.

**Zavičajni (nostalgični) turizam** - temelji se na osobnoj vezi pojedinaca i određenih mjesta i krajeva – zavičaja.

**Sportsko-rekreacijski turizam** - vid turizma koji se temelji na sportsko zabavnim aktivnostima u prirodi, poput: šetanja, jahanja, trčanja itd.

**Avanturistički turizam** - rekreacijski turizam kojemu je temelj rekreacija uz mnogo rizika i uzbuđenja uz veliku fizičku i tjelesnu pripremljenost sudionika.

**Zdravstveni turizam** - vezan uz termalno-mineralna vrela, ljekovita blata i planinske predjele.

**Kulturni i vjerski turizam** - temelji se na brojnim spomenicima, galerijama, muzejima i kulturnim manifestacijama.

**Lovni i ribolovni turizam**

**Gastronomski i vinski turizam**

**Prirodi bliski i ekoturizam** - turisti se sve više zanimaju za prirodu, posebice ekološki čistu, posebno su zanimljivi: nacionalni parkovi, parkovi prirode, zaštićene vrste itd.

**Edukacijski turizam** - vid turizma koji se temelji na programu upoznavanja polaznika sa značajkama ruralnog prostora, stjecanja životnog iskustva za vrijeme boravka u prirodi i druge spoznaje u svezi s ruralnim prostorom.

**Tranzitni turizam** - predstavlja vid turizma u kojem turisti iz različitih razloga putuju kroz ruralni prostor.

**Kamping turizam** - seoski turizam uz kampiranje.

**Nautički turizam**- (razvija se na jezerima, rijekama i kanalima.

**Mješoviti i ostali oblici ruralnog turizma** - foto-safari, birdwatching\*, praćenje divljih životinja po tragovima, traženje njihova staništa(Ružić, 2009).

\*birdwatching predstavlja promatranje ptica u njihovim prirodnim staništima u vidu hobija

#### 2.4.3. Stanje ruralnog turizma po županijama

Prema Strategiji razvoja hrvatskog turizma do 2010., prepoznate su potrebe za oživljavanje turističkih potencijala kontinentalnog dijela Hrvatske. Stoga velika je pozornost usmjerena razvoju ruralnog turizma.

Uzevši u obzir raznolikost prirodnih bogatstava i ruralne tradicije i arhitekture u Hrvatskoj moguće je razlučiti sedam regija:

1. Slavonija, Baranja i Srijem,
2. Hrvatsko Zagorje, Prigorje, Međimurje i Podravina,
3. Posavina, Pokuplje, Moslavina,
4. Gorski Kotar i Žumberak,
5. Lika i Kordun,
6. Istra i Hrvatsko primorje,
7. Dalmacija (Ministarstvo turizma RH, 2003.:13).

Prema Nacionalnom katalogu Ruralni turizam Ministarstva turizma i Hrvatske gospodarske komore, Hrvatska je podijeljena na deset turističkih regija (slika 1).

Slika 1. Turističke regije RH



Izvor: <https://www.hgk.hr/documents/hgkatalogruralniturezizamhrvatskeweb57728ea64487b.pdf>

Trenutno stanje turizma u ruralnim područjima RH može se objektivno prezentirati kroz mali broj javno dostupnih podataka iz ranije provedenih istraživanja kao i iz podataka Statističkog ljetopisa Državnog zavoda za statistiku. Također, kasniji podaci prikupljeni od strane državnih tijela nisu segmentirani i ne uzimaju u obzir složenosti i diversificiranost

ruralnog turizma (Demonja, 2014.). Isti autor ističe kako su posljednji dostupni službeni podaci o stanju ruralnog turizma prikupljeni i prezentirani još 2007. godine.

Tablice koje slijede daju pregled stanja u ruralnom turizmu i mogu poslužiti kao indikatori za planiranje daljnjeg razvoja.

Tablica 10. Broj registriranih seljačkih obiteljskih gospodarstava (stanje prije IPARD-a)

Godina	Ukupan broj registriranih turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava u RH
1998	32
1999	65
2000	151
2001	175
2002	269
2003	269
2004	254
2005	310
2006	330
2007	352

Izvor :Ministarstvo turizma RH 2007.

Iz podataka navedenih u tablici 10. može se uočiti pozitivan trend razvoja, ali tablica 11. ukazuje na nejednak razvoj po županijama gdje čak šest županija nije imalo niti jedno registrirano turističko seljačko obiteljsko gospodarstvo 2007. godine. Najveći broj registriranih gospodarstava bio je u Dubrovačko-neretvanskoj i u Istarskoj županiji. Osim ove dvije navedene županije značajan porast imale su Osječko-baranjska i naravno Zadarska županija.

Tablica 11. Broj registriranih turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava, broj postelja, ugostitelja, kušaonica vina/rakije po županijama u 2007.

Županija	Broj registriranih turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava u RH	Broj postelja na seljačkim gospodarstvima	Broj ugostitelja (prehrambena usluga)	Broj kušaonica vina/rakije
Bjelovarsko-bilogorska	2	16	2	2
Brodsko-posavska	0	0	0	0
Dubrovačko-neretvanska	70	23	70	70
Istarska	64	253	47	35
Karlovačka	0	0	0	0
Koprivničko-križevačka	6	22	5	3
Krapinsko-zagorska	7	20	6	6
Ličko-senjska	0	0	0	0
Međimurska	8	10	8	8
Osječko-baranjska	56	192	47	3
Požeško-slavonska	0	0	0	0
Primorsko-goranska	0	0	0	0
Sisačko-moslavačka	8	27	7	3
Splitsko-dalmatinska	31	12	31	16
Šibensko-kninska	21	16	21	21
Varaždinska	6	6	3	5
Virovitičko-podravska	0	0	0	0
Vukovarsko-srijemska	2	0	2	2
Zadarska	41	248	11	10
Zagrebačka	30	41	28	23
Ukupno	352	886	288	207

Izvor: Hrvatska gospodarska komora, 2007.



Sljedeće tablice(12., 13. i 14.) daju nam usporedni pregled ukupnih smještajnih kapaciteta te broj dolazaka i noćenja u pretežito ruralnim županijama RH prije i nakon IPARD programa (2006. – 2016.)

Iako je u spomenutom desetogodišnjem razdoblju evidentan porasta broja dolazaka i broja ostvarenih turističkih noćenja (u nekim županijama preko 12 puta veći broj dolazaka turista i ostvarenih noćenja), ovoliko povećanje ipak ne možemo pripisati isključivo IPARD programu. Dalje u radu je dana detaljna analiza pristiglih prijava i isplaćenih projekata vezanih uz ruralni turizam kroz mjeru 302 IPARD programa. Prema tim podacima, ukupno je isplaćeno 106 korisnika koji su teoretski mogli povećati smještajne kapacitete za najviše 2.120 kreveta (maksimum je bio 20 kreveta po korisniku), iako je stvaran broj daleko manji.

Tablica 12. Smještajni kapaciteti pretežito ruralnih županija prije i nakon IPARD programa

Županija	Sobe, apartmani i kampovi		% razlika
	2006. godina	2016. godina	
Krapinsko-zagorska	781	2.633	+337,1
Sisačko-moslavačka	430	1.073	+249,5
Karlovačka	1.708	7.457	+436,5
Varaždinska	886	2.309	+260,6
Koprivničko-križevačka	205	730	+356,1
Bjelovarsko-bilogorska	284	730	+257,0
Primorsko-goranska	61.528	194.126	+315,5
Ličko-senjska	10.210	41.057	+402,1
Virovitičko-podravska	149	609	+408,7
Požeško-slavonska	122	479	+392,6
Brodsko-posavska	300	995	+392,6
Osječko-baranjska	974	2.661	+273,2
Vukovarsko-srijemska	485	1.463	+301,6
Međimurska	265	1.359	+512,8

Izvor: Statistički ljetopis 2007., Statistički ljetopis 2017.

S obzirom na povećanje broja smještajnih kapaciteta kao i na povećanje broja noćenja, a uzimajući u obzir broj odobrenih projekata spomenut ranije, jasno je kako je IPARD mogao utjecati na ovakva povećanja tek manjim postotkom. Ipak, IPARD program je neposredno poslužio kao dobra „reklama“, koja je doprinijela ovolikom povećanju broja smještajnih kapaciteta u ruralnim županijama RH, iako su sredstva IPARD-a dodjeljivana i područjima županija koje nisu određene kao pretežito ruralne (Istarska županija npr. u kojoj je realizirano gotovo 70% svih IPARD projekata iz sektora ruralni turizam).

Tablica 13. Dolasci turista u pretežito ruralnim županijama prije i nakon IPARD programa

Županija	Dolasci		
	2006. godina	2016. godina	% razlika
Krapinsko-zagorska	9.859	124.600	+1263
Sisačko-moslavačka	10.443	29.600	+283,4
Karlovačka	144.010	270.000	+187,5
Varaždinska	19.152	52.000	+271,5
Koprivničko-križevačka	5.732	18.900	+329,7
Bjelovarsko-bilogorska	3.538	20.500	+579,4
Primorsko-goranska	1.727.684	2.685.000	+155,4
Ličko-senjska	272.541	621.100	+227,9
Virovitičko-podravska	1.491	12.800	+858,4
Požeško-slavonska	1.629	11.700	+718,2
Brodsko-posavska	10.378	26.600	+256,3
Osječko-baranjska	17.151	89.100	+519,5
Vukovarsko-srijemska	8.779	69.800	+795,0
Međimurska	7.230	45.900	+634,8

Izvor: Statistički ljetopis 2007., Statistički ljetopis 2017.

Tablica 14. Broj noćenja u pretežito ruralnim županijama prije i nakon IPARD programa

Županija	Noćenja		
	2006. godina	2016. godina	% razlika
Krapinsko-zagorska	23.400	283.400	+1211
Sisačko-moslavačka	19.772	84.300	+426,3
Karlovačka	220.444	466.400	+211,5
Varaždinska	31.536	128.600	+407,7
Koprivničko-križevačka	9.293	39.700	+427,2
Bjelovarsko-bilogorska	7.628	67.700	+887,5
Primorsko-goranska	9.322.675	13.989.600	+150,5
Ličko-senjska	1.052.133	2.322.800	+220,7
Virovitičko-podravska	2.802	30.800	+1357
Požeško-slavonska	4.421	25.900	+568,1
Brodsko-posavska	14.141	46.000	+328,5
Osječko-baranjska	38.265	172.900	+450,5
Vukovarsko-srijemska	13.062	102.200	+784,6
Međimurska	16.990	110.000	+647,0

Izvor: Statistički ljetopis 2007., Statistički ljetopis 2017.

Iz priloženih tablica vidljiv je bitan porast ukupnog kapaciteta i porast broja dolazaka i noćenja, gdje ukupnim brojem dominiraju Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija.

Najveći postotni rast u sve tri kategorije bilježe izrazito ruralne županije Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska i Međimurska. Najpovoljniji odnos broja dolazaka i broja noćenja imaju Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija sa preko pet noćenja po jednom dolasku, a kod ostalih taj odnos je u prosjeku manji od tri noćenja po jednom dolasku. Vidljivo povećanje

dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista može se objasniti povećanjem kupovne moći pojedinca, politikom na nacionalnoj razini, povećanjem kapaciteta, ali i politički nestabilnom situacijom u zemljama konkurentima.

### 3. MATERIJALI I METODE ISTRAŽIVANJA

U ovom završnom radu korištenu su sljedeće metode:

- sekundarna metoda istraživanja - analiza dostupne literature, baza podataka i različitih mrežnih izvora
- komparativna metoda - usporedba postignuća po županijama RH
- deskriptivna metoda
- metoda analize

Dobar dio informacija potrebnih za izradu ovog rada dobio sam i tijekom obavljanja stručne prakse u Ministarstvu poljoprivrede Republike Hrvatske, a tada ostvareni kontakti bili su mi od velike koristi u izradi ovoga rada. U teorijskom dijelu rada podaci su prikupljeni sekundarnim metodama istraživanja tj. analizom relevantne literature kao i analizom podataka vezanima uz IPARD program općenito, poglavito u odnosu na mjeru 302. Metodom deskripcije opisano je stanje provedbe programa u Republici Hrvatskoj, gdje je fokus bio na mjeru 302, stanje po sektorima, županijama i struktura i pravni oblik korisnika natječaja, a metodama analize i komparacije podataka izveden je zaključak ovog rada.

## 4. REZULTATI I RASPRAVA

### 4.1. IPARD program i njegova uloga u diversifikaciji ruralnih aktivnosti

#### 4.1.1. IPARD program 2007.-2013.

IPARD je EU pretpristupni program za poljoprivredu i ruralni razvoj za razdoblje 2007. – 2013. te sastavni dio IPA-e (Instrumenta pretpristupne pomoći), čiji su glavni ciljevi bili pomoć državama kandidatkinjama i državama potencijalnim kandidatkinjama u njihovom usklađivanju i provedbi pravne stečevine EU te priprema za korištenje strukturnih fondova.

Programom su definirana tri strateška prioriteta djelovanja, a za svako prioritarno područje definiran je po jedan specifični cilj, koji će se ostvarivati putem odgovarajućih mjera. Osim mjera unutar tri prioriteta IPARD programa, predviđena je i mjera 501 „Tehnička pomoć“. IPARD program se provodi na cijelom području Republike Hrvatske, osim ukoliko propisani kriteriji pojedinih mjera ne ograničavaju primjenu (IPARD Program, Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj 2007-2013., Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, Zagreb, 2007.).

Unutar IPARD programa predviđeno je korištenje 7 mjera, u okviru tri prioriteta i to:

- Poboljšanje tržišne učinkovitosti i provedbe standarda Zajednice,
- Pripremne radnje za provedbu poljoprivredno - okolišnih mjera i lokalnih strategija ruralnog razvoja,
- Razvoj ruralne ekonomije

#### 4.1.2. Pravna osnova i ciljevi IPARD programa

IPARD program je dobio pozitivno mišljenje 19. prosinca 2007. godine na Odboru za ruralni razvoj u Bruxellesu, a 25. veljače 2008. godine Europska komisija je usvojila IPARD program za RH. Vlada Republike Hrvatske u ime RH sklopila je ugovore s Europskom komisijom, u ime EU, koji su potrebni za provedbu IPARD programa, i to:

- Okvirni sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Komisije europskih zajednica o pravilima za suradnju u svezi financijske pomoći Europske zajednice Republici Hrvatskoj u provedbi pomoći u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA) potpisan je 27. kolovoza 2007.

- Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Komisije europskih zajednica o pravilima za suradnju u vezi s financijskom pomoći Europske komisije Republici Hrvatskoj i provedbe pomoći u okviru komponente V. (IPARD) Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA),

odnosno Sektorski sporazum, potpisan je 13. listopada 2008. godine. Sektorski sporazum izmijenjen je i dopunjen 2011. godine.

- Višegodišnji sporazum o financiranju 2007. – 2010. između Komisije europskih zajednica u ime Europske zajednice i Vlade Republike Hrvatske potpisan je 24. srpnja 2009. godine te su njime alocirana sredstva za 2007., 2008., 2009. i 2010. godinu.

- Sporazum između Europske komisije i Vlade Republike Hrvatske kojim se mijenja i dopunjuje Višegodišnji sporazum o financiranju 2007.-2010., potpisan je 10. listopada 2011. te se njime alociraju financijska sredstva za 2011. godinu.

Sporazum između Europske komisije u ime Europske unije i Vlade Republike Hrvatske kojim se mijenja i dopunjuje Višegodišnji sporazum o financiranju 2007. – 2011., potpisan je 23. svibnja 2013. te se njime alociraju sredstva za 2012. godinu.

Sporazum između Europske komisije u ime Europske unije i Vlade Republike Hrvatske kojim se mijenja i dopunjuje Višegodišnji sporazum o financiranju 2007. – 2012. potpisan je 23. lipnja 2014. te se njime alociraju sredstva za 2013. godinu .

Operativnu provedbu IPARD programa u Republici Hrvatskoj, odnosno funkciju IPARD Agencije, obavlja Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, čija je organizacijska struktura ostala nepromijenjena.

IPARD Programom se definiraju tri strateška prioriteta djelovanja, a za svako prioritetno područje definiran je po jedan specifični cilj, koji će se ostvarivati putem odgovarajućih mjera (tablica 15.). Osim mjera unutar tri prioriteta, predviđena je i mjera 501 „Tehnička pomoć“. U svakoj mjeri definirani su sektori, kojima se pruža potpora, unutar djelatnosti poljoprivrede i prerađivačke industrije, osnovne ruralne infrastrukture te ostalih gospodarskih djelatnosti/aktivnosti unutar ruralnih područja RH (IPARD Program, Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj 2007-2013., Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, Zagreb, 2007.).

Tablica 15. Prioriteti, specifični ciljevi i mjere IPARD programa

PRIORITET	SPECIFIČNI CILJ	MJERA
1. Poboljšanje tržišne učinkovitosti i provedbe standarda Zajednice	Jačanje i poboljšanje poljoprivredne proizvodnje i tržišnog kapaciteta	101 Ulaganja u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice
		103 Ulaganja u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i dostizanja standarda Zajednice
2. Pripremne radnje za provedbu poljoprivredno-okolišnih mjera i lokalnih strategija ruralnog razvoja	Jačanje i poboljšanje kapaciteta provedbe pilot - projekata u poljoprivrednom okolišu i pristupa temeljenog na LEADER pristupu	201 Radnje za poboljšanje okoliša i krajolika
		202 Priprema i provedba lokalnih strategija ruralnog razvoja
3. Razvoj ruralne ekonomije	Stvaranje boljih životnih uvjeta u ruralnim područjima poboljšanjem ruralne infrastrukture i promicanjem poslovnih aktivnosti	301 Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture
		302 Diversifikacija i razvoj ruralnih ekonomskih aktivnosti

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, Zagreb, 2007.

Korisnici IPARD programa, ovisno o prioritetu, bili su obiteljska poljoprivredna gospodarstva u sustavu PDV-a, obrti i tvrtke u privatnom vlasništvu ili s do 25% državnog vlasništva u rangu malih, mikro ili srednjih poduzeća, općine i gradovi do 10.000 stanovnika, kao i fizičke i pravne osobe u rangu mikro-poduzeća. Kroz IPARD program, korisnicima u Republici Hrvatskoj inicijalno bilo dostupno 181,1 milijun EUR-a potpore iz EU proračuna, ali je na kraju provedbe programa zbog opoziva neiskorištenih sredstava (de-commitment), završni budžet iznosi oko 121,8 milijuna EUR-a EU sredstava.

#### 4.1.3. Doprinos IPARD programa ruralnom gospodarstvu

IPARD program u RH se počeo provoditi u 2010. godini, iako je odobren već 2008. godine. Do kraja šeste provedbene godine, IPARD plan je imao osam izmjena, koje su omogućile širi krug korisnika i mogućih ulaganja te doprinijele većom iskorištenju sredstava. Do 31. prosinca 2015. godine proveden je ukupno 21 natječaj IPARD programa.

U 2010. godini provedena su ukupno 3 natječajja i to za Mjeru 101 „Ulaganja u poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice“ i 103 „Ulaganja u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i dostizanja standarda Zajednice“.

U 2011. godini provedeno je ukupno 7 natječajja i to 3 natječajja za Mjere 101 i 103, 2 natječajja za Mjeru 301 „Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture“ i 2 natječajja za Mjeru 302 „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“. Tijekom 2012. godine provedeno je ukupno 5 natječajja i to 2 natječajja za Mjeru 101 i 103, 2 natječajja za Mjeru 302 i 1 natječaj za Mjeru 301. U 2013 godini provedeno je ukupno 4 natječajja i to po 1 natječaj za Mjere 101 i 103, 2 natječajja za Mjeru 202 „Priprema i provedba lokalnih strategija ruralnog razvoja“ te je raspisan poziv za podnošenje prijave za Mjeru 501 „Tehnička pomoć“. Tijekom 2014. godine proveden je po jedan natječaj za Mjere 101 i 103 te se provodila Mjeru 501.

Ukupno je, uključujući Mjeru 501, zaprimljeno 1.338 prijava, za koje ukupno ugovoreni iznos potpore (EU sredstva) iznosi 106,6 milijuna EUR-a, dok je ukupno isplaćeno 100,7 milijuna EUR-a potpore, ili 55,6% od inicijalnog budžeta. pno traženog iznosa potpore za sve zaprimljene projekte.

Stopa apsorpcije za Prioritet 1 iznosi 59,34%, za Prioritet 2 iznosi 75,86%, za Prioritet 3 je 53,96%, a svega 6,19% u Mjeri 501.

S obzirom na ukupno isplaćeni iznos potpore, najviše je sredstava potpore isplaćeno za Mjeru 101 (77,39%), slijedi je Mjera 301 (77,33%), Mjera 202 (75,86%).

Tablica 16. Omjer plaćanja u odnosu na inicijalni i završni budžet

IPARD mjera	Inicijalni budžet		Završni budžet		Ugovoreno mil. eura	Plaćeno mil. eura
	mil. eura	% plaćeno	mil. eura	% plaćeno		
101	44,6	77,39	42,2	81,7	35,8	34,5
103	69,6	41,30	35,7	80,6	30,1	28,7
202	3,7	75,86	3,9	71,2	3,8	2,8
301	35,3	77,33	29,7	92,1	29,2	27,3
302	23,2	30,59	10,0	71,1	7,4	7,1
501	4,7	6,19	0,3	89,0	0,3	0,3
ukupno	181,1	55,6	121,8	82,7	106,6	100,7

Izvor: KPMG Croatia d.o.o., ex post evaluacija IPARD programa, Zagreb, 2017.

Po broju zaprimljenih, ugovorenih i isplaćenih projekata, prednjače Istarska i Osječko-baranjska županija.

Najveći udio prijava u Mjeri 101 bio je u sektoru voća i povrća i to 50%, a slijedi sektor žitarica i uljarica. U Mjeri 103 najveći udio prijava bio je u sektoru prerade voća i povrća i to 33%, slijedi sektor ribarstva (21%), vinarstva (18%) te sektor mesa (17%). Iako je u sektoru prerade mesa te u sektoru ribarstva bilo znatno manje zaprimljenih prijava od sektora voća i povrća, uočen je njihov veliki udio u ukupno zaprimljenom iznosu tražene potpore.

U Mjeri 301 najveći je interes iskazan za sektor sustava kanalizacije i pročišćavanja otpadnih voda.

Na posljednjem natječaju za Mjeru 302 zaprimljeno je preko 70% ukupnog broja prijava mjere, a sektor ruralnog turizma se pokazao najpopularnijim (IPARD programa 2007 - 2013. godine, Plan poljoprivrede i ruralni razvoj, 8. izmjene i dopune, prosinac 2016).

Pregledom postavljenih uvjeta za natječaje u mjeri 302 vidljivo je da su oni tijekom trajanja programa "omekšani" odnosno mogućnost prijave na natječaje osim vlasnika OPG-a i ostalih poljoprivrednika dobili su i fizičke osobe, trgovačka društva, obrti i javne ustanove bez obzira bave li se poljoprivrednom djelatnošću ili ne. Također, na natječaje iz sektora Ruralni turizam proširena je mogućnost ulaganja i na naselja koja se nalaze u „C“ kategoriji, sukladno Pravilniku o proglašavanju turističkih općina i gradova i o razvrstavanju naselja u turističke razrede. Iako je iz ovih izvora financiran veliki dio projekata u ruralnom turizmu, ipak je iskorišten samo dio ugovorenih sredstava jer su nedostajali valjani projekti.

#### 4.1.4. Poljoprivredna kućanstva/gospodarstva s diversificiranim djelatnostima – povijesni pregled

Diversifikacija (engl. diversification) je upotpunjavanje ili proširivanje proizvodnog ili prodajnog asortimana uključivanjem novih proizvoda i usluga koji se razlikuju od dosadašnjih. Ti novi proizvodi i usluge nude se na drugim segmentima tržišta, proizvedeni su na drukčijem proizvodnom procesu, a primjena i način upotrebe novih proizvoda i usluga su drukčiji od postojećih. Poduzeće s mnoštvom proizvoda i usluga je diversificirano poduzeće (Rocco, 1993.).

Razlozi za diversifikaciju poljoprivrednih gospodarstava su generiranje dodatnih prihoda i povećanje profita, povećanje vrijednosti imovine poljoprivrednog gospodarstva/djelatnosti, bolje iskorištenje dostupnih resursa i/ili sposobnosti i dodatna zaposlenost i ostale prednosti za lokalnu zajednicu (*Sudarić, 2009.*)



Mjera 302 „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“ uključivala je specifične ciljeve, a oni su bili: povećanje prihoda ruralnog stanovništva, stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja kroz razvoj i diversifikaciju ruralnih aktivnosti, očuvanje postojećih radnih mjesta, povećanje opsega usluga za stanovnike ruralnog područja i poboljšanje kvaliteta usluga koje se pružaju.

Diversifikacija poljoprivrednih gospodarstava uključuje preusmjeravanje prema nepoljoprivrednim djelatnostima, podršku za osnivanje i razvoj mikro poduzeća, promicanje turizma i zaštite, razvoj i upravljanje prirodnom baštinom koja pridonosi održivom gospodarskom razvoju. Dalje, ona uključuje poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima, s posebnim naglaskom na razvoj i obnovu sela te očuvanje i najbolje iskorištavanje ruralne baštine kao i stjecanje vještina i pokretanje aktivnosti s ciljem izrade i provedbe lokalnih strategija razvoja (*Sudarić, 2009.*).

Tradicija diversificiranja u nepoljoprivredne djelatnosti seže u daleku prošlost, jer se nerijetko na poljoprivrednim gospodarstvima uz primarnu poljoprivrednu djelatnost odvijala i neka od nepoljoprivrednih, najčešće prerada vlastitih poljoprivrednih proizvoda (mlijeko u sir, meso u suhomesnate proizvode i sl.)

Sustavnije praćenje diversifikacije započinje od prvog popisa poljoprivrede 2003. godine, od kada se za potrebe statistike prati broj poljoprivrednih kućanstava s ostalim dopunskim djelatnostima na posjedu, kako je to prikazano i u tablicama 17. i 18. Međutim, s obzirom na različitu metodologiju, treba razlikovati broj ovakvih kućanstava, od broja Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja od 2007. odnosno od 2014. godine i stupanja na snagu novog Pravilnika o dopunskim djelatnostima na OPG-u (Narodne novine 76/2014) povezuju ovakve djelatnosti uz OPG.

Podaci o broju poljoprivrednih kućanstava s diversificiranim djelatnostima dostupni su u DZS za 2003. godinu kao godinu popisa poljoprivrede, kao i za 2007. godinu. Usporedni podaci za ove dvije godine pomalo su zbunjujući jer je vidljiv osjetan pad ukupnog broja diversificiranih poljoprivrednih kućanstava s 23.272 na 13.226 kućanstava, uz istodobni rast postotnog udjela diversificiranih u ukupnom broju poljoprivrednih kućanstava s 5,19% (2003.) na 7,3% (2007.). Razloge za tu pojavu treba tražiti u smanjivanju broja poljoprivrednih kućanstava za gotovo 270.000 u četverogodišnjem razdoblju, odnosno zbog različite metodologije definiranja poljoprivrednog kućanstva/poljoprivrednog gospodarstva. U popisu poljoprivrede 2003. godine, poljoprivrednim kućanstvom smatrana je svaka obiteljska ili druga zajednica osoba koje zajedno stanuju i zajednički troše svoje prihode za podmirivanje osnovnih životnih potreba, kao i osoba koja živi sama (samačko kućanstvo), a bavi se poljoprivrednom

proizvodnjom, odnosno ima poljoprivredni posjed, ima jedinstveno upravljanje, zajednički se koristi sredstvima za proizvodnju (strojevi, objekti, zemljište) i radom članova kućanstva bez obzira na to proizvodi li samo za vlastite potrebe ili i za prodaju. U istraživanjima koja su se provela 2007., 2010. i 2013. godine, poljoprivrednim gospodarstvima definiraju se ona koja imaju određenu razinu proizvodnje iznad minimalno propisanih veličina. Iz tog je razloga veliki broj poljoprivrednih kućanstava koja su proizvodila na malim površinama i isključivo za svoje potrebe, ispao iz uzorka, odnosno u tome treba tražiti razloge drastičnom smanjenju broja poljoprivrednih gospodarstava, s tim povezano i onih s dopunskim djelatnostima.

Tablica 17. Broj poljoprivrednih kućanstava s dopunskim djelatnostima u Hrvatskoj

Godina	2003	2007	Usporedba godina
Turizam, smještaj i druge aktivnosti vezane uz slobodno vrijeme	4,506	1,969	-2.537
Ručni rad (obrt)	629	514	-115
Prerada poljoprivrednih proizvoda	8.563	5.681	-2.882
Obrada drveta (npr. piljenje i sl.)	798	1.688	+890
Uzgoj riba i ostalih slatkovodnih i morskih organizam	86	0	-86
Proizvodnja obnovljive energije (npr. energija vjetra, bioplin i sl.)	12	0	-12
Ugovoreni rad s vlastitom mehanizacijom	1.174	1.700	+526
Ostalo*	7.504	1.674	-5.830
Ukupan broj diversificiranih poljoprivrednih gospodarstava	23.272	13.226	-10.046
Ukupan broj poljoprivrednih Kućanstava/gospodarstava	448.532	181.250	-267.282
Ukupan postotak diversificiranih poljoprivrednih gospodarstava (%)	5,19%	7,3%	

\*omogućavanje stjecanja znanja i vještina o uzgoju bilja i životinja, omogućavanje organiziranja tečajeva za izradu tradicijskih proizvoda i rukotvorina, proizvodnja i isporuka organskih gnojiva proizvedenih na OPG-u, uzgoj i isporuka divljači, rakova, žaba, slatkovodni uzgoj riba na OPG-u ...

Izvor: Statistički ljetopis 2004. i 2007.

Od 2014. godine dopunske djelatnosti koje se obavljaju na pojedinom obiteljskom gospodarstvu su djelatnosti povezane s poljoprivrednom ili nepoljoprivrednom aktivnosti za koju OPG ima sve potrebne resurse (Pravilnik o dopunskim djelatnostima na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, NN 76/2014.).

Na jednom gospodarstvu osim osnovne, primarne proizvodnje, moguće je obavljati veći broj sekundarnih djelatnosti kako bi se ostvario što bolji dohodak OPG-a. Mogućnost obavljanja dopunskih djelatnosti vezana je uz ispunjavanje svih zakonskih propisa koji uređuju pojedina područja (Zakon o turizmu, zakon o hrani i dr.). Sve dopunske djelatnosti OPG mora imati upisane u Upisnik dopunskih djelatnosti. Postupak upisa je moguć tijekom cijele godine, a obavlja se u Regionalnim uredima Agencije za plaćanja prema sjedištima OPG-a.

Pravilnikom o dopunskim djelatnostima na OPG-u popisano je 29 različitih djelatnosti razvrstanih u 5 osnovnih kategorija. U tablici u prilogu 2. u kojoj su navedena sva obiteljska poljoprivredna gospodarstva sa svim dopunskim djelatnostima u Hrvatskoj u 2017. godini iznenaduje je veliki broj korisnika u nekim djelatnostima, primjerice - Izrada proizvoda od svježeg i sušenog cvijeća i drugog bilja povezano sa zanimanjima tradicijskih obrta i/ili tradicijskim vještinama. Istražujući, došao sam do spoznaje zašto je tome tako. Proizvodnja cvijeća npr. smatra se primarnom poljoprivrednom djelatnošću, i proizvođačima je dozvoljena slobodna prodaja rezanog cvijeća na štandovima i tržnicama. Međutim, ukoliko bi to cvijeće ukomponirali u buket, isto se ne smatra prodajom primarnog poljoprivrednog proizvoda, odnosno ovakva prodaja za sobom povlači čitav niz poreznih i drugih zakonskih akata. Primarni poljoprivredni proizvođači uz upis navedene dopunske djelatnosti, stječu preduvjete za legalnom prodajom cvjetnih buketa. Slična je stvar i s drugim, ovdje nabrojanim djelatnostima.

Tablica 18. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva s dopunskim djelatnostima u Hrvatskoj (2017. godina)

Dopunska djelatnost	Broj upisanih djelatnosti u Upisnik dopunskih djelatnosti
Turizam, smještaj i druge aktivnosti vezane uz slobodno vrijeme	165
Ručni rad (obrt)	259
Prerada poljoprivrednih proizvoda	189
Obrada drveta (npr. piljenje i sl.)	44
Uzgoj riba i ostalih slatkovodnih i morskih organizam	4
Proizvodnja obnovljive energije (npr. energija vjetra, bioplin i sl.)	9
Ugovoreni rad s vlastitom mehanizacijom	227
Ostalo*	279
<b>Ukupan broj diversificiranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava</b>	<b>653</b>
<b>Ukupan broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava</b>	<b>159.151</b>
<b>Ukupan broj registriranih dopunskih djelatnosti</b>	<b>1.132</b>
<b>Ukupan postotak diversificiranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava</b>	<b>0,4%</b>

\*omogućavanje stjecanja znanja i vještina o uzgoju bilja i životinja, omogućavanje organiziranja tečajeva za izradu tradicijskih proizvoda i rukotvorina, proizvodnja i isporuka organskih gnojiva proizvedenih na OPG-u, uzgoj i isporuka divljači, rakova, žaba, slatkovodni uzgoj riba na OPG-u ...

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju 2018.

Iako su ulaganja u diversifikaciju djelatnosti u sklopu IPARD programa bila omogućena svim kategorijama korisnika, ne nužno OPG-ima, štoviše uvjet i nije bio bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom, utjecaj IPARD mjere 302 na osnovne ciljeve diversifikacije nabrojane ranije nije izostao.

#### 4.1.5. Diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti potpomognuta IPARD programom

Tijekom provedbe IPARD programa, ukupno su objavljena 4 natječaja za mjeru 302, od čega 2 u 2011. i 2 u 2012. godini. Na natječaje je pristiglo ukupno 329 prijava za investicije u vrijednosti većoj od 68 milijuna EUR-a, a traženom potporom od 31,9 milijuna EUR-a. Od pristiglih prijava njih 129 je ugovorenih.

S obzirom na dugotrajnost obrade prijava u Agenciji za plaćanja, koja je trajala i do dvije godine, projekti iz mjere 302 ugovarani su i tijekom 2013. i 2014. godine, dakle i dvije godine nakon prijave na natječaje.

Prema kazivanjima sudionika u procesu provedbe IPARD programa, uz velike napore uspjelo se ugovoriti sve projekte do datuma 1.11.2014. koji je određen kao „Cut off date“, odnosno datum nakon kojega više nije bilo moguće ugovaranje projekata iz IPARD programa, s obzirom na početak provedbe Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014. – 2020.

Tablica 19. Mjera 302 - stanje po godinama (u EUR)

Godina	Broj pristiglih prijava	Broj ugovorenih prijava	Ugovoreni iznos potpore	Broj isplaćenih projekata	Isplaćeni iznos potpore
2011	56	15	955.906,08	0	0,00
2012	273	33	2.584.355,60	5	258.223,33
2013	0	3	216.795,47	9	551.684,52
2014	0	78	6.096.110,21	27	1.778.420,24
2015	0	0	0,00	23	1.903.446,07
2016	0	0	0,00	64	4.989.133,09
Ukupno	329	129	9.853.167,36	130	9.480.907,25

Izvor: Završno i godišnje IPARD izvješće 2016.

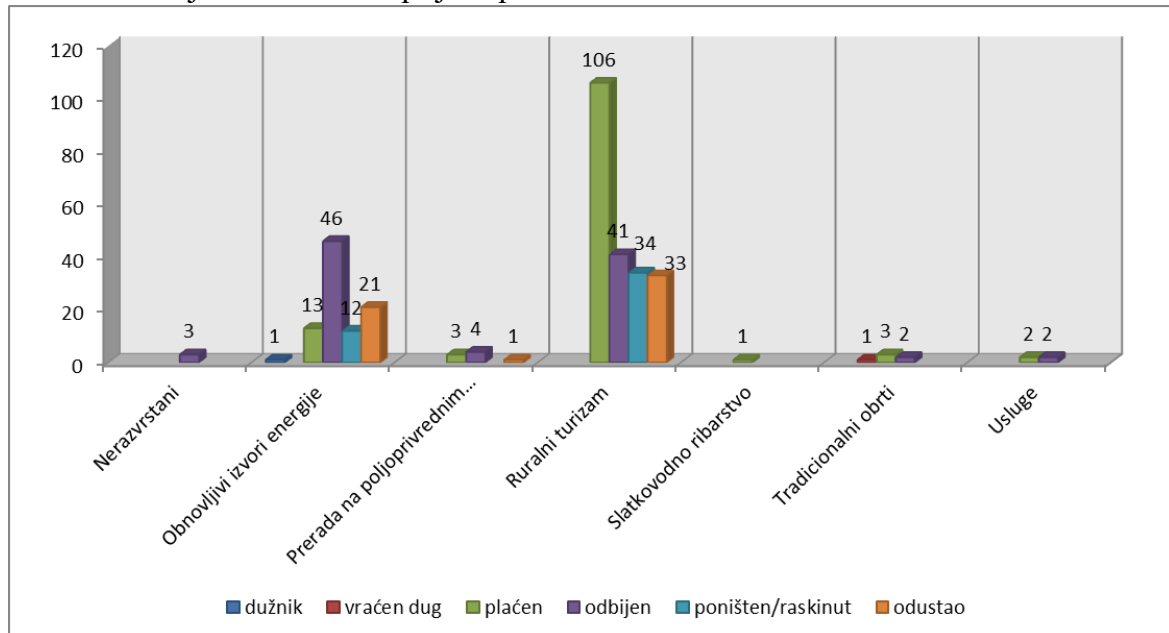
Promatramo li provedbu mjere 302 po sektorima (grafikon 1.), najveći broj prijava bio je iz sektora „Ruralni turizam“ njih 106, 13 se odnosilo na „Obnovljive izvore energije“, 4 su iz sektora „Tradicijskih obrta“, 3 iz sektora „Prerada na gospodarstvu“, 2 iz sektora „Usluge“, a jedna iz sektora „Slatkovodno ribarstvo“.

Broj isplaćenih projekata u mjeri 302 razlikuje se za jednog korisnika. Iako bi logično bilo da je vrijednost isplaćenih projekata jednaka ili manja s brojem ugovorenih projekata, iz tablice je vidljivo kako je jedan projekt više isplaćen u odnosu na ugovoreno. Uočivši takvu razliku, zatražio sam dodatno pojašnjenje kod upravljačkog tijela i doznao da je za jedan isplaćeni projekt naknadno otkrivena sumnja na prijevaru, pa je s istim, nakon izvršene isplate raskinut Ugovor.

S obzirom na kasnu akreditaciju mjere 302 i kasniji početak provedbe u odnosu na provedbu mjera 101 i 103 IPARD programa, Ex post izvješće o provedbi IPARD programa u RH (izrađeno od strane KPMG d.o.o. Hrvatska, 2017.) provedbu mjere ocijenilo je umjereno uspješnom u smislu povlačenja dostupnih sredstava. Ovu ukupnu ocjenu dodatno podupire činjenica da je mjera uspjela značajnije potaknuti samo dva od sedam predviđenih područja (turizam i obnovljivi izvori energije).

Spomenuti zaključak o provedbi mjere 302 i ne treba čuditi, jer doista u mjeri su, kako je naprijed i navedeno, prednjačila ulaganja u ruralni turizam i obnovljive izvore energije, dok su sve ostale mogućnosti koje je mjera pružala gotovo u potpunosti zanemarene.

Grafikon 1. Mjera 302 - status prijava po sektorima

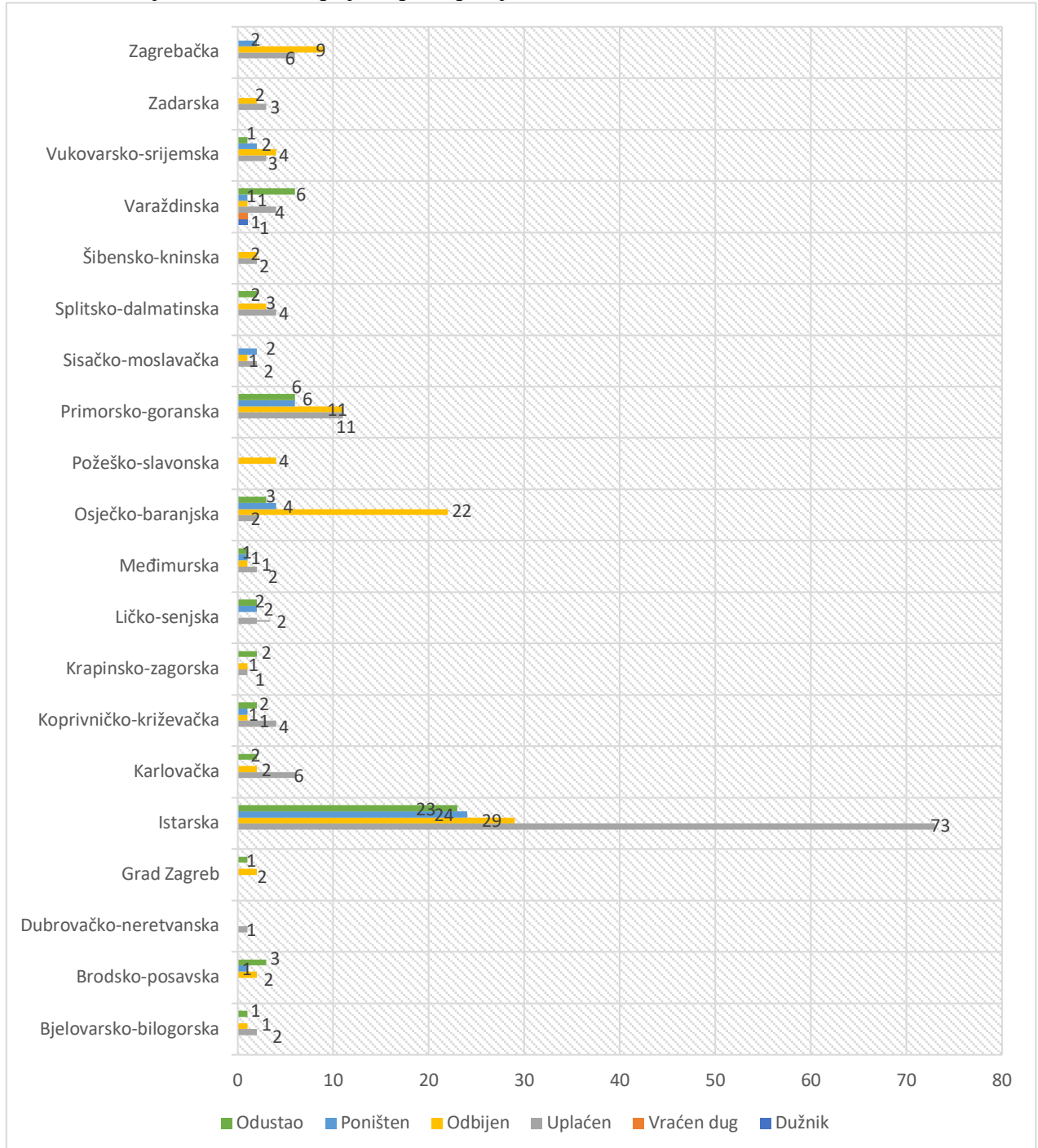


Izvor: Završno i godišnje IPARD izvješće 2016.

Grafikon 2. daje prikaz statusa prijava po županijama gdje je najveći broj zaprimljenih prijava bio je iz Istarske županije (149) od čega je 29 ugovora odbijeno, 24 ugovora su poništena, 23 korisnika su odustala, a 73 projekata su isplaćena. Po broju zaprimljenih prijava slijede Primorsko-goranska (34) te Osječko-baranjska županija (31). Treba istaknuti da niti jedna prijava nije zaprimljena iz Virovitičko-podravске županije.

Od ukupno 129 ugovorenih projekata, 73 ih je iz Istarske županije, 11 iz Primorsko-goranske, slijedi Zagrebačka i Karlovačka županija sa po 6, Varaždinska županija 5, Koprivničko-križevačka i Splitsko-dalmatinska županija sa po 4, Vukovarsko-srijemska i Zadarska po 3, Bjelovarsko-bilogorska, Ličko-senjska, Međimurska, Šibensko-kninska, Osječko-baranjska, Sisačko-moslavačka županija po 2 te Dubrovačko-neretvanska i Krapinsko-zagorska županija po 1 ugovoreni projekt. Niti jedna prijava nije ugovorena iz Požeško-slavonske, Brodsko-posavske županije i Grada Zagreba (*Završno i godišnje IPARD izvješće, 2016*).

Grafikon 2. Mjera 302- status prijava po županijama



Izvor: Završno i godišnje IPARD izvješće 2016.

Tablica 20. daje pregled strukture korisnika 169 ugovorenih projekata u mjeri 302 od kojih je 128 isplaćeno. Do razlike broja ugovorenih i u konačnici isplaćenih projekata u mjeri 302 došlo je prvenstveno u sektoru "Obnovljivi izvori energije" iz razloga državne politike vezane uz dodjelu kvota proizvođačima energije iz obnovljivih izvora. Naime, onima koji su ugovorili projekt u mjeri 302, nitko nije mogao jamčiti i dodjelu Ugovora od strane regulatornih tijela, što je u konačnici rezultiralo nemogućnošću realizacije već ugovorenih projekata.

Također, za dio projekata iz sektora Ruralni turizam je neposredno pred kraj provedbe IPARD programa, nakon podnošenja zahtjeva za isplatu utvrđeno umjetno stvaranje uvjeta, u prvom redu kroz formiranje nekoliko projekata na umjetno cijepanim česticama, a na kojima su se provodili projekti članova iste obitelji, npr. supružnika i djece, supružnika i njihovih roditelja, braće i sestara i sl. Iako kod odobravanja projekata ovakvo umjetno stvaranje uvjeta nije zamijećeno, pred isplatu, nakon što su korisnici sredstva utrošili, odbijen im je zahtjev za isplatu. Za neke od ovih projekata u tijeku su i sudski sporovi.

Usporedbom podataka statusa prijava po županijama, statusa prijava po sektoru i strukture korisnika ugovorenih projekata lako je ocijeniti da su najveću korist od mjere 302 imali prvenstveno korisnici iz Istarske županije, velikom većinom fizičke osobe i trgovačka društva nepovezane sa poljoprivredom i to u sektoru Ruralni turizam 302 1a i 302 1b (rekonstrukcija vila, opremanje istih i naravno izgradnja bazena).

Slika 2. Višnjani ulaganja d.o.o., isplata za mjeru 302.



Izvor: <http://www.adria-bonus.com/5060/nasem-klijentu-isplacena-sredstva-2/>



Slika 3. Mala kuća Mia za odmor i potpuno opuštanje, financirano iz IPARD programa



Izvor: <https://www.agroklub.com/seoski-turizam/isplata-iz-ipard-a-za-razvoj-ruralnog-turizma/29634/>

Tablica 20. Struktura korisnika za mjeru 302

	Mjera 302	OPG	Trgovačka društva	Ostali*
Broj ugovorenih prijava*	<b>169</b>	<b>34</b>	<b>61</b>	<b>74</b>
Udio	<b>100%</b>	<b>20,1%</b>	<b>36,1%</b>	<b>43,8%</b>

\*Fizičke osobe, obrti, zadruge i dr.

\*128 ugovoreno i isplaćeno, 41 ugovoreno, ali nikad završeno

Izvor: <http://www.mps.hr/ipard/default.aspx?id=4408>

Usporedbom podataka iz izvještaja IPARD program - pregled svih ugovorenih i isplaćenih projekata po županijama Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju vidljivo je da od ukupnog broja ugovorenih prijava tek 20,1% ugovoreno s vlasnicima OPG-a.

Promatrajući broj projekata financiranih sredstvima ove mjere dalo bi se zaključiti kako su ulaganja morala doprinijeti tome, no detaljnom analizom vrsta i sektora ulaganja kao i organizacijskih oblika korisnika sredstava, moguće je donijeti i drugačiji zaključak.

Prema kazivanjima djelatnika Ministarstva poljoprivrede, pitanje je u koliko je uopće mjera 302 postigla svoj primarni cilj – diversifikaciju u nepoljoprivredne djelatnosti, s njom povezano i zapošljavanje ruralnog stanovništva, a time i ostanak stanovništva u ruralnim područjima. Vjerojatno je jako malo onih koji su ostali u ruralnom području iz razloga

realizacije nekog IPARD projekta, iako smo turistička zemlja, koja posljednjih godina doživljava turistički procvat.

U IPARD programu postavljeni indikatori ukazivali su na stvaranje 329 radnih mjesta, dok je prema izračunima tijekom Ex post evaluacije programa, broj novostvorenih radnih mjesta iznosio 136. S obzirom da je taj broj dobiven anketom, njega isto treba uzeti s oprezom. Kako ističu u MP, mjera nije bila namijenjena poljoprivrednicima koji bi diversificirali svoju djelatnost, već je bila otvorena za sve zainteresirane fizičke i pravne osobe. Zato se i dogodilo da je najveći broj prijava u mjeri 302 bio upravo u sektoru „ruralni turizam“, najviše u Istarskoj županiji u kojoj se dogodilo naglo povećanje broja luksuznih vila s bazenima.

#### 4.2. Program ruralnog razvoja RH 2014 – 2020

Poljoprivredna politika RH danas je dio zajedničke politike EU, što podrazumijeva skup pravila i mehanizama koji reguliraju proizvodnju, prodaju i promet poljoprivrednih proizvoda u Europskoj uniji. Ono zahtijeva djelovanje kroz dva stupa, a to su izravna plaćanja i tržišne intervencije te ruralni razvoj.

Program ruralnog razvoja proizlazi iz strategije Europa 2020 i ima za cilj stvaranje uvjeta za pametan, održiv i uključiv rast (PRR RH 2014.-2020.).

Pravna osnova i ciljevi Program ruralnog razvoja RH 2014.-2020.(PRR RH 2014.-2020.) Uredbom br. 1305/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o potpori ruralnom razvoju iz Europskoga poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj usvojena u prosincu 2013. stvorena je pretpostavka pravnoj osnovi Programa ruralnog razvoja RH. (PRR 2014-2020)

Uredba ruralnog razvoja EU definira tri dugoročna strateška cilja i šest prioriteta (Prilog 1.)

Mjere u kojima se može prepoznati potpora razvoju diversifikacije ruralnih gospodarskih aktivnosti jesu mjera 6. Razvoj poljoprivrednih gospodarstva i poslovanja te mjera 7. Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima.

Prema Ranom izvješću (Ministarstvo poljoprivrede, 2018.) prvi su natječaji po mjeri 6.2 Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na OPG-u tek završeni, a prvi natječaj za mjeru 6.4 Ulaganja u razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima je u tijeku.

Na već spomenutom natječaju po mjeri 6.2 javilo se preko 800 korisnika što svakako ohrabruje kada je diversifikacija u pitanju, s obzirom da je uvjet prijave u PRR (za razliku od IPARD-a) posjedovanje PG-a i bavljenje poljoprivredom, tako da s pravom možemo očekivati daljnje pozitivne trendove razvoja za stanovništvo ruralnih područja.

Usporedbom podataka o ukupnom broju prijava za sve natječajne za mjeru 302 (329 prijava) s brojem prijava na prvi natječaj po mjeri 6.2 Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na OPG-u u sklopu mjere 6 Programa ruralnog razvoja (800 prijava) može se tvrditi da je trebalo uložiti više truda i pojednostavniti procedure natječaje kroz prepristupno razdoblje.

No, danas se susrećemo s novim problemom, manjkom radne snage, a kako je jedan od osnovnih uvjeta za prolazak na novim natječajima i stvaranje i održavanje novih radnih mjesta, moguće je, govore neki od vodećih konzultanata iz ovog područja, da se projekti i neće realizirati, odnosno da u konačnici za ugovorene projekte neće uslijediti isplate potpora.

#### 4.3. Stanovništvo i zaposleni u ruralnom području danas

Općepoznata je činjenica da Hrvatska već dugi niz godina bilježi vrlo nepovoljne demografske trendove, nekad bogata Slavonija postaje naglašeno emigracijska.

Ruralni egzodus inicirao je jake depopulacijske tendencije na velikom prostoru Hrvatske. (Akrap, 2015.)

U donjim tablicama(21. i 22.) dan je usporedni prikaz kretanja broja ljudi i broja zaposlenih u pretežito ruralnim županijama.

Tablica 21. Broj stanovnika izrazito ruralnih županija prije i nakon IPARD programa

Županija	Stanovništvo		porast/pad
	2006. godina	2016. godina	
Krapinsko-zagorska	138.514	127.748	-7,77%
Sisačko-moslavačka	178.355	157.204	-11,8%
Karlovačka	135.714	120.321	-11,3%
Varaždinska	181.724	170.563	-6,1%
Koprivničko-križevačka	121.260	110.976	-8,5%
Bjelovarsko-bilogorska	127.811	111.867	-12,5%
Primorsko-goranska	305.083	289.479	-5,1%
Ličko-senjska	51.830	46.888	-9,5%
Virovitičko-podravska	89.856	79.111	-12%
Požeško-slavonska	83.714	71.920	-14%
Brodsko-posavska	174.792	148.373	-15%
Osječko-baranjska	324.466	290.412	-10,5%
Vukovarsko-srijemska	199.572	165.799	-17%
Međimurska	118.231	112.089	-5,2%

Izvor: Statistički ljetopis 2007., Statistički ljetopis 2017.

Usporedbom broja stanovnika izrazito ruralnih županija prije i nakon IPARD programa vidljivo je da je najsnažniji depopulacijski trend izražen u županijama nekada bogatog istoka

Hrvatske, pritom prednjače Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija. Najslabije izražena depopulacija je u Primorsko-goranskoj, Međimurskoj i Varaždinskoj županiji.

Od svih proizvodnih čimbenika rad se danas promatra kao najvažniji gospodarski resurs. Zaposlenost i proizvodnost rada bitno određuju proizvodne mogućnosti gospodarstva. Visina, kretanje i distribucija plaća bitno određuju standard stanovništva, potražnju za proizvodima te troškove poslovanja (Čavrak, 2011).

Tablica 22. Ukupan broj zaposlenih u izrazito ruralnim županijama prije i nakon IPARD programa

Županija	Ukupna zaposlenost		porast/pad
	2006. godina	2016. godina	
Krapinsko-zagorska	37.456	33.935	-9,4%
Sisačko-moslavačka	45.991	36.818	-20%
Karlovačka	38.749	33.697	-13%
Varaždinska	62.598	61.123	-2,3%
Koprivničko-križevačka	38.426	29.858	-22,3%
Bjelovarsko-bilogorska	35.396	28.441	-19,6%
Primorsko-goranska	113.908	101.268	-11,1%
Ličko-senjska	13.515	12.860	-4,8%
Virovitičko-podravska	23.361	18.734	-19,8%
Požeško-slavonska	20.829	17.270	-17%
Brodsko-posavska	38.486	32.454	-15,5%
Osječko-baranjska	91.738	77.229	-15,8%
Vukovarsko-srijemska	43.358	38.696	-10,7%
Međimurska	37.540	36.675	-2,3%

Izvor: Statistički ljetopis 2007., Statistički ljetopis 2017

Usporedbom broja zaposlenih prije i nakon IPARD programa vidljiv je pad broja zaposlenih u svim izrazito ruralnim županijama gdje je apsolutni rekorder Koprivničko-križevačka županija sa minusom od 22,3 posto, slijede je Sisačko-moslavačka (-20%), Virovitičko-podravska (-19,8), i Bjelovarsko-bilogorska (-19,6%).

Usporedbom podataka o kretanju broja stanovnika u izrazito ruralnim županijama vidljiv je pad broja stanovnika na tim područjima, a osobiti pad broja stanovnika je izražen na istoku zemlje gdje je od uvijek dominirala poljoprivredna proizvodnja. Pad broja stanovnika prati i smanjenje broja zaposlenih gdje je trend još izraženiji, što se da objasniti odseljavanjem radno sposobne populacije ljudi. To je zabrinjavajući pokazatelj budući da se radi o populaciji koja je u pravilu završila proces obrazovanja i većinom osnovala obitelj. Najviše mogućih iseljenika, što je bilo i za očekivati, je iz gospodarski nerazvijenih područja Republike Hrvatske.

Također, kao i kod depopulacije, najizraženije smanjenje broja zaposlenih opet se bilježi na istoku zemlje.

## 5. ZAKLJUČAK

Kod prijava na natječaje mjere 302 prednjačila su ulaganja u ruralni turizam i obnovljive izvore energije, dok su sve ostale mogućnosti koje je mjera pružala gotovo u potpunosti zanemarene.

Stvarnu korist od IPARD programa u mjeri 302 imale su tek dvije županije, Istarska i Primorsko-goranska sa 65% u ukupnom broju isplaćenih ugovora. Udio Obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u broju onih kojima su ugovori isplaćeni je tek 20,1%.

Odnos broja stanovnika izrazito ruralnih županija prije i nakon IPARD programa govori o jakoj depopulaciji tih područja osobito na istoku zemlje, a ukupan broj zaposlenih u izrazito ruralnim županijama prije i nakon IPARD programa naslanja se na tendencije depopulacije iz čega se da zaključiti da iz ruralnog prostora odlaze mlađi, radno sposobni ljudi.

Cilj mjere 302 "Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti" koja je trebala utjecati na očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta u ruralnim područjima, te na zadržavanje i povratak ljudi na depopulacijom gotovo zamrla ruralna područja nije u potpunosti ispunjen. Naime, sama mjera 302 obuhvatila je previše širok krug potencijalnih korisnika, onih koji nisu vlasnici OPG-a, koji nemaju veze sa poljoprivrednom djelatnošću i koji su mogli ulagati u područja koja možemo tek deklarativno nazvati ruralnima. Tako je ipak većina sredstava utrošena na turistički sektor u ruralnom prostoru za izgradnju, odnosno renovaciju kuća za odmor, izgradnju bazena i opremanje, a koji su u vlasništvu fizičkih osoba i trgovačkih društava. Time je stvoren tek neznatan broj novih radnih mjesta, a samim time utjecaj na depopulaciju ostao je zanemariv.

Moguće je zaključiti da mjera 302 nije iskorištena u skladu s potrebama i mogućnostima, ali ipak ulaganja u turizam osiguravaju snažan razvoj te gospodarske djelatnosti, što ima pozitivan utjecaj na cjelokupno gospodarstvo, kako na lokalnoj razini, tako i na razini Republike Hrvatske.

## 6. LITERATURA

1. Bartoluci, M., Starešinić, Z., Franić, D.M. i Bartoluci, F. (2015). SREDSTVA EU FONDOVA U FUNKCIJI RAZVOJA RURALNOG TURIZMA U HRVATSKOJ. *Acta Economica Et Turistica*, 4 (1), 63-78. <https://doi.org/10.1515/aet-2018-0005>
2. Čavrak, Vladimir ...[et al]. *Gospodarstvo Hrvatske*, Čavrak, V. (ur.). Zagreb: Politička kultura, nakladno-istraživački zavod, 2011.
3. Demonja, D.,(2014.), Pregled i analiza stanja ruralnog turizma u Hrvatskoj, " *Sociologija i prostor* 52, br. 1 (198) (2014): 69-90. <https://doi.org/10.5673/sip.52.1.4> (5. rujna, 2017.)
4. Dulčić, A.: Elementi strategije razvitka hrvatskog turizma s osvrtom na područje Splitsko-dalmatinske županije, *Turizam*, vol. 45, br. 7-8, 1997.
5. Kastenholz, E. and Lima, J. (2011). The Integral Rural Tourism Experience from the Tourist's Point of view – A Qualitative Analysis of its Nature and Meaning. *Tourism & Management Studies*, 7: 62-74.
6. Lukić, A.(2014) Model izdvajanja ruralnih područja Hrvatske za potrebe praćenja utjecaja mjera ruralnog razvoja, (Lukić, A.), Ministarstvo poljoprivrede, Zagreb, 2014.
7. Petrić, L.,(2006), Izazovi razvoja ruralnog turizma : Dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku // *Acta turistica*, 18 (2006), 2; 134-170 (članak, znanstveni)
8. Rocco, F.(1993.) Rječnik marketinga, gl. ur. Fedor Rocco. - Zagreb : Masmedija
9. Ružić, P., (2009), *Ruralni turizam*, Institut za poljoprivredu i turizam – Poreč, Institut za poljoprivredu i turizam
10. Ružić, P. i Demonja, D. (2013). Prirodna i antropogena osnova turizma Hrvatske. *Sociologija i prostor*, 51 (1 (195)), 45-65. <https://doi.org/10.5673/sip.51.1.3> (16. Svibnja, 2017.)
11. Sudarić, T. (2009). Diversifikacija gospodarskih aktivnosti u funkciji cjelovitog ruralnog razvitka Republike Hrvatske, Doktorska disertacija, Sveučilište u Osijeku, Ekonomski fakultet.
12. Šehanović, J., Milotić, A., Perušić, Đ. i Tomčić, Z. (1997). Turizam i poljoprivreda. *Tourism and hospitality management*, 3 (2), 441-452. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/182347> (18.rujna 2017.)

## STRATEŠKI DOKUMENTI

1. Akcijski plan razvoja turizma ruralnih područja RH (Kunst, I.) Ministarstvo turizma, Zagreb, srpanj 2015. godine
2. Godišnje izvješće o provedbi IPARD programa u Republici Hrvatskoj, Uprava za upravljanje EU fondom za ruralni razvoj, EU i međunarodnu suradnju, Ministarstvo Poljoprivrede, 2016. <http://www.mps.hr/ipard/default.aspx?id=18> (5. rujna, 2017.)
3. IPARD Program, Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj 2007-2013., MPRRR, 2007. <http://www.mps.hr/ipard/default.aspx?id=7> (1. travnja, 2017.)
4. IPARD evaluacija u tijeku 2012. – 2014., Izvješće o evaluaciji, Uprava za upravljanje EU fondom za ruralni razvoj, EU i međunarodnu suradnju, MP, 2015. <http://www.mps.hr> (15. travnja, 2017.)
5. Popis stanovništva, kućanstva i stanova, prvi rezultati po naseljima, 2011., Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb <https://www.dzs.hr> (3. rujna, 2017.)
6. Program ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014.-2020., Ministarstvo Poljoprivrede, 2015. <https://ruralnirazvoj.hr> (11. siječnja, 2017.)
7. Statistički Ljetopis, Ostroški, Lj. Državni zavod za statistiku, Zagreb 2013, [https://www.dzs.hr/hrv\\_eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf](https://www.dzs.hr/hrv_eng/ljetopis/2013/sljh2013.pdf) (18. rujna 2017.).
8. Statistički Ljetopis, Ostroški, Lj. Državni zavod za statistiku, Zagreb 2016., [https://www.dzs.hr/Hrv\\_Eng/ljetopis/2016/sljh2016.pdf](https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2016/sljh2016.pdf) (29. lipanja, 2017.)
9. Završno izvješće o provedbi IPARD programa 2007- 2013. u RH uključujući godišnje izvješće za 2016. godinu, Uprava za upravljanje EU fondom za ruralni razvoj, EU i međunarodnu suradnju, Ministarstvo Poljoprivrede, 2017. <http://test.ruralnirazvoj.hr/files/documents/EX-POST-EVALUACIJA-IPARD-PROGRAMA-RH-2007-2013..pdf> (25. svibnja, 2018.)

## INTERNET IZVORI

Struktura ruralnog stanovništva, <http://www.agroklub.com/agropedija/ruralno-stanovnistvo-struktura-obrazovanje/struktura-ruralnog-stanovnistva-24/> (18. rujna 2017.)

## ZAKONI I PRAVILNICI

Pravilnik o dopunskim djelatnostima na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, NN 76/14, [www.nn.hr](http://www.nn.hr), (9. ožujka 20018.)

## 7. PRILOZI

Prilog 1. Ciljevi, prioriteti i mjere Programa ruralnog razvoja RH 2014 – 2020

Cilj 1. Poticanje konkurentnosti poljoprivrede,

Cilj 2. Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i akcije protiv klimatskih promjena

Cilj 3. Postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i zadržavanje radnih mjesta.

PRIORITET 1: Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima

PRIORITET 2: Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama

PRIORITET 3: Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi

PRIORITETI 4: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo

PRIORITET 5: Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru

PRIORITET 6: Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima.

Republika Hrvatska se iz ponuđenog paketa mjera, temeljem sektorskih analiza i javne rasprave održane u ožujku i srpnju 2013. odlučila na provedbu 16 mjera:

MJERA 1: PRENOŠENJE ZNANJA I AKTIVNOSTI INFORMIRANJA

1.1. Potpora za strukovno osposobljavanje i aktivnosti za stjecanja vještina

1.2. Potpora za demonstracijske i informativne aktivnosti

MJERA 2: SAVJETODAVNE SLUŽBE, SLUŽBE ZA UPRAVLJANJE PG I POMOĆ PG

2.1. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga

2.3. Potpora za osposobljavanje savjetnika

MJERA 3: PROGRAMI KVALITETE ZA POLJOPRIVREDNE

PROIZVODE I HRANU

3.1. Potpora za sudjelovanje poljoprivrednika u sustavima kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode

3.2. Potpora za troškove informiranja i promoviranja

MJERA 4 - ULAGANJA U FIZIČKU IMOVINU

1.1. Potpora za ulaganja u poljoprivredna gospodarstva

1.2. Potpora za ulaganja u preradu, marketing i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda

1.3. Potpora za ulaganja u infrastrukturu vezano uz razvoj, modernizaciju i prilagodbu poljoprivrede i šumarstva

1.4. Potpora neproizvodnim ulaganjima vezanim uz postizanje agro-okolišnih i klimatskih ciljeva



**MJERA 5 - OBNAVLJANJE POLJOPRIVREDNOG PROIZVODNOG POTENCIJALA NARUŠENOG ELEMENTARNIM NEPOGODAMA I KATASTROFALNIM DOGAĐAJIMA TE UVOĐENJE ODGOVARAJUĆIH PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI**

5.1. Potpora za ulaganja u obnovu poljoprivrednog zemljišta i proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama, nepovoljnim klimatskim prilikama i katastrofalnim događajima

**MJERA 6 - RAZVOJ POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA I POSLOVANJA**

6.1. Potpora mladim poljoprivrednicima

6.2. Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti na OPG-u

6.3. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava

6.4. Ulaganja u razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima

**MJERA 7 - TEMELJNE USLUGE I OBNOVA SELA U RURALNIM PODRUČJIMA**

7.1. Izrada planova za razvoj jedinica lokalne samouprave i naselja u ruralnim područjima

7.2. Ulaganja u izgradnju, poboljšanje ili proširenje svih vrsta male infrastrukture

7.4. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili širenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu

**MJERA 8 - ULAGANJA U RAZVOJ ŠUMSKIH PODRUČJA I POBOLJŠANJE ISPLATIVOSTI ŠUMA**

8.6. Ulaganja u svrhu poboljšanja otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava

8.7. Ulaganja u šumarske tehnologije te u proizvodnju i marketing šumskih proizvoda

**MJERA 9 - USPOSTAVLJANJE SKUPINA I ORGANIZACIJA PROIZVOĐAČA**

**MJERA 10 - POLJOPRIVREDA, OKOLIŠ I KLIMATSKI UVJETI**

10.1. Plaćanja za agro-okolišne i klimatske obveze

10.2. Potpora očuvanju genetskih resursa u poljoprivredi

**MJERA 11 - EKOLOŠKI UZGOJ**

11.1. Plaćanja za prijelaz na ekološke poljoprivredne prakse i metode

11.2. Plaćanja za održavanje ekoloških poljoprivrednih praksi i metoda

**MJERA 13 - PLAĆANJA POVEZANA S PODRUČJIMA S PRIRODNIM OGRANIČENJIMA ILI OSTALIM POSEBNIM OGRANIČENJIMA OPERACIJE**

13.1. Očuvanje poljoprivrede na gorsko planinskim područjima

13.2. Očuvanje poljoprivrede na područjima s prirodnim ograničenjima u poljoprivredi

13.3. Očuvanje poljoprivrede na područjima sa specifičnim ograničenjima u poljoprivredi

**MJERA 16 – SURADNJA**

16.1. Uspostava i rad operativnih skupina unutar EIP-a

16.2. Pilot projekti i razvoj novih proizvoda, postupaka, procesa i tehnologija u poljoprivredno-prehrambenom i šumarskom sektoru

16.4. Uspostava i razvoj kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta

16.8. Izrada šumskogospodarskih i lovno gospodarskih planova ili drugih relevantnih dokumenata

**MJERA 17 – UPRAVLJANJE RIZICIMA**

17.1. Osiguranje usjeva, životinja i biljaka

MJERA 19 – LEADER

- 19.1. Pripremna pomoć Korisnici: lokalna akcijska grupa (LAG)
- 19.2. Provedba operacija unutar CLLD strategije
- 19.3. Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a
- 19.4. Tekući troškovi i animacija

*Izvor :Program ruralnog razvoja RH 2014 - 2020*

Prilog 2. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva sa svim dopunskim djelatnostima u Hrvatskoj (2017. godina)

Dopunska djelatnost	Broj dopunskih djelatnosti
DRVODJELCI	1
IZRADA ETERIČNIH ULJA, KOZMETIČKIH PROIZVODA I DRUGIH NEPREHRAMBENIH PROIZVODA I PREDMETA OPĆE UPOTREBE	17
IZRADA OSTALIH PROIZVODA OD DRVA (CIJEPANI KOLCI; DRVENI KOLCI I STUPOVI, ZAŠILJENI ALI UZDUŽNO NEPIJENI) TE IZRADA, PAKIRANJE, OBRADA, PRERADA OGRJEVNOG DRVA U OBLIKU OBLICA, CJEPANICA, PRUĆA, SNOPOVA ILI SLIČNIH OBLIKA (PALETIRANI, BRIKETIRANI, PILETIRANI)	21
IZRADA PROIZVODA OD DRVA (DRVENE MOTKE GRUBO UOBLIČENE, NETOKARENE I DRUGI PROIZVODI OD DRVA, DRVNA ŠINDRU I SLIČNO), IZRADA ZAPREŽNIH KOLA I DRUGIH DRVENIH POLJOPRIVREDNIH ALATA TE IZRADA TRADICIJSKOG NAMJEŠTAJA POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	22
IZRADA PROIZVODA OD KONCA I VUNE (PLETENJE, VEZENJE, KUKIČANJE, PROIZVODNJA PROIZVODA OD ČIPKE, PROIZVODA OD FILCANE VUNE, IZRADA TRADICIJSKE ODJEĆE I NARODNIH NOŠNJI) POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	12
IZRADA PROIZVODA OD PČELINJEG VOSKA, SAPUNA, DRUGIH NEPREHRAMBENIH PROIZVODA I PREDMETA OPĆE UPOTREBE POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	15
IZRADA PROIZVODA OD SLAME I DRUGIH PLETARSKIH MATERIJALA (BAMBUS, RATAN, TRSKA, ROGOZ, VRBOVO PRUĆE, RAFIJA, OČIŠĆENA, BIJELJENA ILI BOJENA SLAMA ŽITARICA TE LIPOVA KORA) POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	16
IZRADA PROIZVODA OD SVJEŽEG I SUŠENOG CVIJEĆA I DRUGOG BILJA POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	99
IZRADA RUKOTVORINA, NAKITA, IGRAČAKA I SUVENIRA OD TKANINE, KOŽE, KAMENA, GLINE, STAKLA I DRUGIH MATERIJALA POVEZANO SA ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	60
IZRADA SVIJEĆA I PROIZVODA OD PČELINJEG VOSKA	3
IZRADA TRADICIONALNIH POLJOPRIVREDNIH ALATA I ORUĐA	1
IZRAVNA PRODAJA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA S VLASTITOG OPG-A,	1
OMOGUĆAVANJE EDUKACIJSKIH PRAKTIKUMA I/ILI OMOGUĆAVANJE ODRŽAVANJA RADIONICA, TEČAJEVA, SEMINARA I EDUKACIJA IZ REGISTRIRANE DOPUNSKE DJELATNOSTI OPG-A	20
OMOGUĆAVANJE ORGANIZIRANJA TEČAJEVA ZA IZRADU TRADICIJSKIH PROIZVODA I RUKOTVORINA	11
OMOGUĆAVANJE STJECANJA ZNANJA I VJEŠTINA O UZGOJU BILJA I ŽIVOTINJA	26
OSTALE USLUGE I AKTIVNOSTI U KORIŠTENJU RASPOLOŽIVIH RADNIH RESURSA GOSPODARSTVA (USLUŽNI PRIJEVOZ MLIJEKA, PRIJEVOZ POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA, PRIJEVOZ ŽIVOTINJA, ODRŽAVANJE GROBOVA, USLUŽNA DORADA I/ILI PAKIRANJE I/ILI	47

SKLADIŠTENJE POLJOPRIVREDNIH I/ILI PREHRAMBENIH PROIZVODA I SLIČNO)	
OSTALE USLUGE, AKTIVNOSTI I SAVJETI VEZANI UZ DRŽANJE ŽIVOTINJA, UZGOJ BILJA I PRERADU POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA (STRIŽA/ŠIŠANJE OVACA, CIJEPLJENJE I OREZIVANJE VOČKI I VINOVE LOZE, ZBRINJAVANJE ROJEVA PČELA, UKLANJANJE OSA, BIODINAMIČKI UZGOJ POVRTNOG BILJA I SLIČNO)	21
PAKIRANJE I/ILI ZAMRZAVANJE I/ILI SUŠENJE I/ILI KONZERVIRANJE PROIZVODA OD SIROVINE DIJELOM IZ VLASTITE PROIZVODNJE UZ KUPNJU DO 50% SIROVINE DRUGIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA U DIJELU PROIZVODA OD GLJIVA, ŠUMSKIH PLODOVA, SAMONIKLOG, UZGOJENOG I OSTALOG BILJA I SL.	31
PČELARSTVO PČELINJI PROIZVODI	1
PROIZVODNJA DEKORATIVNIH I UKRASNIH PREDMETA	12
PROIZVODNJA I ISPORUKA ENERGIJE IZ OBNOVLJIVIH IZVORA OD POLJOPRIVREDNE I/ILI ŠUMSKE BIOMASE, STAJSKOG GNOJA, GNOJOVKE, GNOJNICE, DRUGIH IZVORA BIOMASE, VODE, VJETRA I SUNCA DO SNAGE 1MW NOMINALNE SNAGE GENERATORA (KOTLA)	9
PROIZVODNJA I ISPORUKA ORGANSKIH GNOJIVA (HUMUSA, GLISNJAKA I DRUGIH) PROIZVEDENIH NA OPG-U	11
PROIZVODNJA OSTALIH UNIKATNIH PROIZVODA	12
PROIZVODNJA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA OD SIROVINE DIJELOM IZ VLASTITE PROIZVODNJE UZ KUPNJU DO 50% SIROVINE DRUGIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA U DIJELU PROIZVODNJE ALKOHOLNIH PIĆA I OCTA, PIVA DO 2.000 HL, VINA OD GROŽĐA, VOĆNOG VINA, LIKERA, RAKIJA, OSTALIH ALKOHOLNA PIĆA I SL.	86
PROIZVODNJA PREHRAMBENIH PROIZVODA OD SIROVINE DIJELOM IZ VLASTITE PROIZVODNJE UZ KUPNJU DO 50% SIROVINE OD DRUGIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTVA (OSIM KUPNJE MLIJEKA I MESA) RADI PROIZVODNJE SIRUPA, SOKOVA, ULJA, DŽEMOVA, PEKMEZA, KRUHA, KOLAČA, KROŠTULA, TJESTENINA, ARANCINA, SUŠENOG/ZAMRZNUTOG/KONZERVIRANOG VOĆA, POVRĆA I SL.	72
PROIZVODNJA PROIZVODA OD DRVA PLUTA SLAME I PLETARSKIH MATERIJALA	3
PROIZVODNJA PROIZVODA OD UMJETNOG CVIJEĆA	8
PRUŽANJE TURISTIČKIH USLUGA KOJE MOGU BITI: OMOGUĆAVANJE SUDJELOVANJA U POLJOPRIVREDNIM AKTIVNOSTIMA KAO ŠTO SU BERBA VOĆA I POVRĆA, UBIRANJE LJETINE I SL., LOV I RIBOLOV, VOŽNJA KOČIJOM, ČAMCEM, BICIKLOM, JAHANJE, PJEŠAČENJE I SLIČNE AKTIVNOSTI TE IZNAJMLJIVANJE SREDSTAVA, PRIBORA I OPREME ZA TE AKTIVNOSTI; PROVOĐENJE PROGRAMA KREATIVNIH I EDUKATIVNIH RADIONICA VEZANIH UZ POLJOPRIVREDU, TRADICIJSKE OBRTE I SL., PREZENTACIJA POLJOPRIVREDNOGA GOSPODARSTVA TE PRIRODNIH I KULTURNIH VRIJEDNOSTI U OKVIRU ISTOG, POSJETE REGISTRIRANIM PRIVATNIM ETNO ZBIRKAMA I SL. ORGANIZACIJA IZLETA ZA GOSTE KOJI KORISTE USLUGE SMJEŠTAJA; OMOGUĆAVANJE PROSTORA ZA PIKNIK I IZLET; OMOGUĆAVANJE KORIŠTENJA ŽIČARE, VUČNICE, USPINJAČE I SL.	67
PRUŽANJE UGOSTITELJSKIH USLUGA U OBJEKTIMA KOJI MOGU BITI: VINOTOČJE/KUŠAONICE, IZLETIŠTE, SOBE, APARTMANI, RURALNE KUĆE ZA ODMOR, KAMP	98
PRUŽANJE USLUGA S POLJOPRIVREDNOM I ŠUMSKOM MEHANIZACIJOM OPREMOM, UREĐAJIMA I/ILI ALATIMA KOJE OBUHVAĆAJU RAD S TRAKTORIMA I DRUGIM POLJOPRIVREDNIM	126

STROJEVIMA U KOMUNALNIM POSLOVIMA (ZIMSKO ODRŽAVANJE CESTA I PUTOVA, ČIŠĆENJE, KOŠNJA I ODRŽAVANJE ZELENILA I ZELENIH POVRŠINA)	
PRUŽANJE USLUGA S POLJOPRIVREDNOM I ŠUMSKOM MEHANIZACIJOM, OPREMOM, UREĐAJIMA I/ILI ALATIMA U GRAĐEVINSKIM POSLOVIMA (ISKOP, RAVNANJE, DOVOZ, ODVOZ I SLIČNO)	45
RUČNO IZRAĐENE IGRAČKE I LUTKE	2
RUČNO PLETENJE, VEZENJE, KUKIČANJE, PROIZVODNJA PROIZVODA OD ČIPKE	2
SAKUPLJANJE SAMONIKLOG BILJA (AROMATIČNOG, ZAČINSKOG I DR.), GLJIVA, ŠUMSKIH PLODOVA (BOROVNICA, ŠIPKA, KUPINA, KESTENA, ŽIRA I DR.) I OSTALOG BILJA	26
SAPUNARI	3
SLAMARSTVO	1
SUDJELOVANJE NA MANIFESTACIJAMA PRIKAZIVANJEM AKTIVNOSTI I DJELATNOSTI OPG-A VEZANIH S RURALNIM OBIČAJIMA, ZANIMANJIMA TRADICIJSKIH OBRTA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	15
TRENIRANJE RADNIH ŽIVOTINJA	1
USLUGE S RADNIM ŽIVOTINJAMA U OSTALIM AKTIVNOSTIMA, (VOŽNJA KOČIJOM, JAHANJE I OBUKA U JAHANJU, TERAPIJSKO JAHANJE, OBUKA, TRENIRANJE I/ILI KORIŠTENJE RADNIH ŽIVOTINJA (KONJA, PASA I DRUGIH) I SLIČNO POVEZANO S RURALNIM OBIČAJIMA I/ILI TRADICIJSKIM VJEŠTINAMA	9
USLUGE U ŠUMARSTVU S POLJOPRIVREDNOM I ŠUMSKOM MEHANIZACIJOM, OPREMOM, UREĐAJIMA OPREMOM, UREĐAJIMA I/ILI ALATIMA KOJE OBUHVAĆAJU SJEČU DRVA, IZVLAČENJE DRVA IZ ŠUME, IZRADU TRUPACA, DRVNE SJEČKE, PILJENJE DRVA I SLIČNO	56
UZGOJ I ISPORUKA DIVLJAČI, UZGOJ RAKOVA, ŽABA, SLATKOVODNI UZGOJ RIBA – AQUAKULTURA NA OPG-U	4
UZGOJ OSTALIH NESPOMENUTIH BILJNIH VRSTA (DRVEĆA, GRMLJA, CVIJEĆA, BOŽIĆNIH DRVACA I UKRASNOG BILJA) NA OPG-U	39
Ukupno	1132
Broj OPG-a	653

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, stanje na dan 27. studeni 2017.

## POPIS KRATICA

IPARD - Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development

RH - Republika Hrvatska

SWOT- strengths, weaknesses, opportunities, and threats

OECD

EU - Europska unija

DZS - Državni zavod za statistiku

PRR RH - Program ruralnog razvoja republike Hrvatske

BDP - bruto društveni proizvod

HRK - kuna

EUR - euro

IPA - Instrument for Preaccession Assistance

LEADER - Liaison entre actions de développement de l'économie rurale - povezivanje razvojnih aktivnosti ruralne ekonomije

OPG - obiteljska poljoprivredna gospodarstva

## SAŽETAK

### **Diversifikacija ruralnih gospodarskih aktivnosti kroz IPARD program**

IPARD je EU pretpristupni program za poljoprivredu i ruralni razvoj za razdoblje 2007.–2013., a diversifikacija je upotpunjavanje ili proširivanje proizvodnog ili prodajnog asortimana uključivanjem novih proizvoda i usluga koji se razlikuju od dosadašnjih.

Svrha ovog rada bila je istražiti doprinos pretpristupnog programa IPARD (Mjera 302) na razvoj nepoljoprivrednih aktivnosti u ruralnim područjima Republike Hrvatske te analizirati vrstu ulaganja koja su sredstvima ovog fonda provedena sa ciljem utvrđivanja ispunjenja jednog od osnovnih ciljeva programa, a to je zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima, očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta. Hipoteza od koje se polazi jest da je mjera 302 IPARD programa ispunila svoj osnovni cilj – zadržavanje stanovništva u ruralnim područjima, očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta.

Rad se temelji na istraživanju i prikazu stanja prirodne, društvene i gospodarske razine ruralnog područja prije i nakon IPARD programa s posebnim osvrtom na poljoprivredu i turizam kao najvažnije gospodarske grane ruralnog područja.

U završnom radu korištene su metode: sekundarna metoda istraživanja, komparativna metoda, deskriptivna metoda i metoda analize.

Prikazani rezultati istraživanja govore o snažnoj depopulaciji izrazito ruralnih županija, posljedično tome i smanjenju broja zaposlenih iz čega se može zaključiti da ruralna područja napuštaju obrazovani i radno sposobni ljudi. Također, prikazani rezultati prijave po sektorima i županijama te strukture korisnika govore da je tek neznatan dio ruralnog prostora imao stvarnu korist od IPARD programa.

Zaključak rada je da svrha programa IPARD odnosno mjera 302 nije u potpunosti ispunjena te da cilj zadržavanje i povratak ljudi na ruralna područja RH nažalost nije postignut, osim dijelom u turistički razvijenim županijama (Istarska i Primorsko-goranska).

Ključne riječi: Diversifikacija, IPARD program, nepoljoprivredne aktivnosti, ruralna područja, zadržavanje stanovništva, nova radna mjesta.

## SUMMARY

### **Diversification of rural economic activities through the IPARD program**

IPARD is an EU pre-accession program for agriculture and rural development for the period 2007-2013, and diversification is complementing or expanding the production or sales range by including new products and services that are different from the previous ones.

The purpose of this paper was to investigate the contribution of the pre-accession IPARD program (Measure 302) to the development of non-agricultural activities in rural areas of the Republic of Croatia and to analyze the type of investments made with the funds of this fund to determine the fulfillment of one of the basic objectives of the program, namely retention of rural population areas, preserving the existing and opening up new jobs.

The underlying hypothesis is that measure 302 of the IPARD program has fulfilled its basic objective - retention of rural population, preservation of existing and creating new jobs.

The work is based on the research and presentation of the state of the natural, social and economic levels of the rural area before and after the IPARD program focused on agriculture and tourism as the most important economic sector of the rural area.

Methods used in this paper were: secondary research method, comparative method, descriptive method and analytical method.

The results of the research show a strong depopulation of highly rural counties, consequently, the reduction in the number of employees, which suggests that rural areas are abandoned by educated and working people. Also, the reported results of the applications by sectors and counties and the structure of users indicate that only a small part of the rural area had real benefit of the IPARD program.

The conclusion is that the purpose of the IPARD program or measure 302 is not fully met and that the goal of retention and return of people to rural areas of the Republic of Croatia unfortunately has not been achieved, except partly in tourism-developed counties (Istarska and Primorsko-goranska).

Key words: diversification, IPARD program, non-agricultural activities, rural areas, population retention, new jobs.



## ŽIVOTOPIS

Ivan Gospić rođen je 8. ožujka, 1979. godine u Zadru gdje završava osnovnu školu Šime Budinića te srednju Poljoprivrednu, prehrambenu i veterinarsku školu Stanka Ožanića, smjer poljoprivredni tehničar. Godine 2009. završava preddiplomski stručni studij *Poljoprivreda*, opći smjer na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima. Na istom Učilištu 2009. godine upisuje specijalistički diplomski stručni studij *Menadžment u poljoprivredi*.

Od 2006. godine zaposlen je kao trgovački putnik i dostavljač u Lijanovići trgovina d.o.o., u Zagrebu, a od 2013. u trgovačkom društvu Jabuke & Ruže delikatese d.o.o. na radnom mjestu trgovca.

Aktivno se služi engleskim jezikom te ima ECDL diplomu kao potvrdu informatičke pismenosti. Član je Hrvatskog saveza za športski ribolov na moru, amaterski se bavi podvodnim ribolovom.

Živi u Zagrebu, suprug i otac dvoje djece.